

E. Silvet

RÄHVÄ-
SÄADIKU
TEGEVUSE
PÕHIF-
VORMID

2-42385

A-21779 II

E. SILVET

RAHVASAADIKU TEGEVUSE
PÕHIVORMID

33534

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

Kaane kujundanud V. Vare

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

42385

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

SISSEJUHATUS

Nõukogude riigile kui kõrgemale riigitüübile on omane see, et ta kaotas igasugused tõkked riigiorganite ja töötavate hulkade vahel, et kogu riikliku tegevuse aluseks on rahvahulkade endi vahetu ning otsustav osavõtt oma sotsialistliku riigi valitsemisest. Rahva vahetu osavõtuta riigivalitsemistööst oleks võimatu olnud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine NSV Liidus ning kommunismile järkjärgulise ülemineku kindlustamine.

Sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine ja ekspluataatorlike klasside likvideerimine meie maal laiendas veelgi nõukogude demokraatia sotsiaalse baasi. Meie ühiskond koosneb ühtse sotsialistliku kollektiivi töötajatest, kelle vahel kehtivad vastastikuse abistamise ja koostöö suhted. See loob tõeliselt kindla aluse töötajate initsiatiivi ja aktiivsuse arenemiseks, nende kõige laiemaks osavõtuks riiklike küsimuste otsustamisest ja lahendamisest. Sellele aitab samuti kaasa meie maal töötajate poliitilise aktiivsuse, nende organisatsiooniliste kogemuste ja teadmiste pidev kasv, töötajate materiaalse heaolu ja kultuuritaseme järjekindel tõus.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress, kavandades meie maa kõigi elualade kiire tõusu grandioosse programmi, andis ühtlasi juhendi nõukogude demokraatismi edasiseks tugevdamiseks ja arendamiseks. NLKP Keskkomitee aruandes kongressile öeldakse: «Kommunistliku ülesehitustöö suured ülesanded nõuavad töötajate loova aktiivsuse ja initsiatiivi veel suuremat tõusu, rahvahulkade ulatuslikku osavõttu riigi valitsemisest, kogu sellest gigantsest organiseerimis- ja majandustööst, mis toimub meie maal. See tähendab, et me peame kõigiti arendama nõukogude demokraatismi, kõrvaldama kõik, mis segab selle igakülget arenemist.»¹

¹ N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XX kongressile, Tallinn, 1956, lk. 98.

Nõukogude demokratiismi edasise kindlustamise ja arendamise keskseks küsimuseks on rahva poolt valitud nõukogude saadikute tegevuse parandamine, nende sidemete tugevdamine oma valijatega ning nende osatähtsuse otsustav tõstmine kogu riigivalitsemise töös. Meie riigiorganite ja ühiskondlike organisatsioonide tähelepanu peab olema pööratud sellele, et luua rahvasaadikutele kõik tingimused nende edukaks ning viljakaks riiklikuks tegevuseks.

Käesoleva brošüüri eesmärgiks on anda lühike ülevaade rahvasaadikute tegevuse põhivormidest meie vabariigi nõukogude seniste kogemuste ja praktika alusel. Peatähelepanu on püütud pöörata sealjuures selle tegevuse aktuaalsetele organisatsioonilistele küsimustele NLKP XX kongressi otsuste valguses. Kuna brošüür on mõeldud eeskätt nõukogude saadikutele ning nõukogude täitevkomiteede töötajatele, siis määrab see asjaolu ka küsimuste valiku, nende käsitlemise ulatuse ja praktilise laadi.

Brošüüris vaadeldakse vabariigi kõigi nõukogude — nii Eesti NSV Ülemnõukogu kui kohalike nõukogude saadikute tegevuse põhivorme. Kohalike nõukogude saadikute tegevusvormidega võrreldes on vabariigi ülemnõukogu saadikute tegevusvormides muidugi mõningad olulised erinevused, mis tulenevad ülemnõukogu kui vabariigi kõrgema riigivõimu-organi seisundist. Kuid oma põhijoontes on kõigi nõukogude saadikute tegevusvormid samad, kuna nõukogud moodustavad meie maal rahvaesinduse ühtse süsteemi. Oma praktilises tegevuses töötavad vabariigi kõigi nõukogude saadikud käsikäes, kusjuures kohalike nõukogude saadikud juhinduvad vabariigi ülemnõukogu saadikute kui oma kogenumate seltsimeeste väärtuslikest kogemustest ja eeskujust. Brošüüris juhitakse erinevate nõukogude saadikute tegevusvormide erisustele vajalikes kohtades tähelepanu. Pearõhk on pandud siiski kohalike nõukogude saadikute tegevuse põhivormide ning sellega seoses nende õiguste ja kohustuste valgustamisele.

I. RAHVASAADIKU OSAVÖTT NÕUKOGU ISTUNG- JÄRKUDEST

Suur osa rahvasaadiku tööst on seotud selle nõukogu istungjärgudega, kelle koosseisu ta on valitud. Nõukogu kui kollegiaalne organ otsustab kõik tema kompetentsi kuuluvad küsimused kollegiaalselt oma istungjärgudel. Nõukogu istungjärg kujutab endast nõukogu saadikute üldkoosolekut, kus kõik küsimused otsustatakse hääletamise teel.

Nõukogu istungjärg on nõukogule kuuluva riigivõimu teostamise põhiliseks organisatsiooniliseks vormiks. Nõukogu saadikud täidavad saadikukohustusi oma igapäevase kursetöö kõrval. Rahvasaadikuiks on meie maa eesrindlikumad töötajad, kes tehastes, kolhoosi- ja sovhoosipõldudel, transpordis, kultuuri alal jne. viivad oma ennatsalgava tööga edasi meie majandust ja kultuuri, innustavad ja mobiliseerivad oma eeskuju ning organiseeriva tegevusega töötajaid partei ja valitsuse poolt seatud ülesannete täitmisele uue ühiskonna ülesehitamisel. On iseloomulik, et vabariigi kohalike nõukogude praeguses koosseisus on üle poole rahvasaadikutest töölised ja kolhoosiliikmed.

Vastavalt Eesti NSV Konstitutsiooni 54. paragrahvile juhivad kohalikud tööraha saadikute nõukogud oma territooriumil kultuurilis-poliitilist ja majanduslikku ülesehitustööd, määravad kindlaks kohaliku eelarve, juhivad neile alluvate valitsemisorganite tegevust, kindlustavad riikliku korra kaitset, aitavad kaasa meie maa kaitsevõime tugevdamisele ning tagavad seaduste täitmist ja kodanike õiguste kaitset. Nende ülesannete lahendamiseks seoses olevate küsimuste otsustamiseks tulevadki saadikud regulaarselt kokku vastava nõukogu istungjärgudeks.

Sellest nähtub, et nõukogude istungjärgude regulaarne kokkukutsumine ning nende töö õige organiseerimine on hädavajalik tingimus selleks, et nõukogu saaks konkreetset juhtida oma territooriumil majanduslikku ja kultuurilist

ülesehitustööd ning saadikud saaksid vahetult osa võtta kõigi nõukogu kompetentsi kuuluvate küsimuste otsustamisest. Nõukogu istungjärkude erilise tähtsuse tõttu on nende miinimumarv iga nõukogu liigi järgi ette nähtud meie vabariigi põhiseaduses.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressil märgiti ära nõukogude istungjärkude kokkukutsumise ja läbiviimise alal esinevad puudused nõukogude töös, eeskätt aga asjaolu, et nõukogude istungjärke ei kutsuta kokku kindlaksmääratud tähtajal. Nii märkis oma kõnes NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees K. J. Vorošilov: «On tarvis, seltsimehed, silmas pidada, et seal, kus nõukogude istungjärkusid kindlaksmääratud tähtaegadel kokku ei kutsuta, kaotavad nõukogud vältimatult oma juhtiva osatähtsuse neile aru andvate ja oma täidesaatvate organite suhtes, mis paratamatult põhjustab nõukogude demokratismi printsiipide rikkumist... On iseloomulik, et just seal, kus nõukogud ei tule regulaarselt kokku oma istungjärkudele, juurdub kantseleilik-ametkondlik tööstiil, nõrgeneb side massidega, areneb bürokritism ja töö muutub halvemaks.»¹

NLKP XX kongressil sel alal esiletoodud puudused esinesid ka meie vabariigi nõukogude töös. Nii toimusid aastate jooksul Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärgud ainult üks kord aastas, ehkki Eesti NSV Konstitutsiooni 28. paragrahv näeb ette, et Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärgud kutsutakse kokku Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt kaks korda aastas. Eesti NSV Ülemnõukogule esitati arutamiseks ainult piiratud küsimuste ring, nagu riigieelarve kinnitamine, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamine jt. Rea aastate kestel ei esitanud vabariigi valitsus ülemnõukogule kinnitamiseks Eesti NSV rahvamajandusplaani, ehkki Eesti NSV Konstitutsiooni 43. paragrahvi punkt «b» selle kohustuse otseselt ette näeb.

NLKP XX kongressi otsuste elluviimiseks on vabariigi ülemnõukogu oma töö ümber korraldanud. Tema istungjärgud toimuvad nüüd kaks korda aastas. Ülemnõukogu 4. istungiärgule esitati kinnitamiseks koos riigieelarvega ka Eesti NSV rahvamajanduse arendamise 1957. a. plaan. Ülemnõukogu vabariigi kõrgeima riigivõimu-organina kuulas oma 3. istungjärgul ära Eesti NSV tervishoiuministri aru-

¹ K. J. Vorošilov, Kõne NLKP XX kongressil, Tallinn, 1956, lk. 13.

ande tervishoiu olukorrast ja selle parandamise abinõudest Eesti NSV-s, 4. istungjärgul Eesti NSV sotsiaalkindlustuse ministri ettekande NSV Liidu riiklike pensionide seaduse ellurakendamisest. Oma eelarvekomisjoni kaudu on ülemnõukogu kehtestanud kontrolli vabariigi riigieelarve täitmise käigu üle. Selle tulemusena on vabariigi ülemnõukogu asunud konkreetsemalt suunama vabariigi majandust ja kultuurielu ning tugevdanud kontrolli tema poolt moodustatud organite tegevuse üle. See on kaasa toonud ülemnõukogu saadikute aktiivsuse tõusu. On iseloomulik, et näiteks Eesti NSV Ülemnõukogu 3. istungjärgule esitatud päevakorrapunktide ettevalmistamisest võtsid vahetult osa peaaegu pooled ülemnõukogu saadikutest. Ülemnõukogu istungjärgudel on rahvasaadikud kommunistliku printsiipaalsusega kritiseerinud valitsemisorganite töös esinevaid puudusi, esitanud oma valijate ettepanekuid ja soove ning näidanud teed töö edasiseks parandamiseks. Selleks, et ülemnõukogu saadikud saaksid riigi valitsemisest konkreetsemalt osa võtta ning et saadikutele luua soodsamad võimalused aktiivseks tegevuseks vabariigi põllumajanduse, hariduse, kultuuri, tervishoiu ja sotsiaalkindlustuse edasiarendamisel, moodustas ülemnõukogu oma 3. istungjärgul täiendavalt 3 alalist komisjoni: alalise põllumajanduskomisjoni, alalise rahvaharidus- ja kultuurikomisjoni ning alalise tervishoiu- ja sotsiaalkindlustuse komisjoni.

Seega näitas vabariigi ülemnõukogu eeskuju kõigile vabariigi kohalikele nõukogudele nõukogude demokratismi tugevdamisel ning NLKP XX kongressi sellealaste otsuste elluviimisel.

Vastavalt Eesti NSV Konstitutsioonile kutsutakse Eesti NSV rajoonide, linnade, linnarajoonide, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogud kokku vähemalt kuus korda aastas. Kuna Tallinna linn on rajoonilise jaotusega ning igas rajoonis töötab oma linnarajooninõukogu, kutsutakse Tallinna linnanõukogu istungjärgud kokku vähemalt neli korda aastas. Kohalike nõukogude istungjärgud kutsutakse kokku nende täitevkomiteede poolt. Ainult külanõukogude istungjärgude kokkukutsumise kohustus on pandud konstitutsiooniga külanõukogude esimeestele. Enamikes vabariigi külanõukogudes on välja kujunenud praktika, et külanõukogu istungjärgude kokkukutsumine ning nende päevakorda täitevkomitee poolt esitatavad küsinnused nähakse ette külanõukogude täitevkomiteede tööplaanides, millest küla-

nõukogu esimees juhindubki. Selline praktika tuleb lugeda otstarbekohaseks.

Põhiline osa nõukogude täitevkomiteesid täidab oma kohustuse nõukogu istungjärkude kokkukutsumisel täpselt ning kindlustab seega selie nõukogude demokraatia tähtsa nõude elluviimise. Eriti tuleb märkida Türi, Märjamaa, Kilingi-Nõmme ja Valga rajooni, kus 1956. aastal ei esinenud kohalike nõukogude töös sel alal ühtegi konstitutsiooni rikkumise juhtu. Samal ajal aga esineb veel vabariigis täitevkomiteesid, kes sellest konstitutsiooni nõudest kinni ei pea. Nii rikkusid 1956. aastal konstitutsiooni selles osas 7 rajooni täitevkomiteed (Jõgeva, Kallaste, Kiviõli, Loksa, Põlva, Suure-Jaani, Võru) ning rida külanõukogude esimehi. See oli tõsiseks lüngaks vabariigi kohalike nõukogude töös 1956. aastal.

Iga rahvasaadiku õiguseks ning seejuures üheks tema peamiseks kohustuseks on osa võtta vastava nõukogu istungjärgudest. Selleks, et kindlustada kohalike nõukogude istungjärgudel vastava nõukogu saadikute ning nende kaudu valijate tahte avaldumist, on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium määranud, et ainult need Eesti NSV kohalike tööraha saadikute nõukogude istungjärgud on otsustusvõimelised, mille tööst võtab osa vähemalt $\frac{2}{3}$ vastava nõukogu saadikute üldarvust. Ilma nimetatud kvoorumita vastuvõetud otsused tuleb lugeda juriidilist jõudu mitteomavaiks.

Kohalike nõukogude töös on välja kujunenud hea tava, mille järgi saadikud, kes mingil mõjuval põhjusel (haigus, komandering jne.) ei saa ilmuda istungjärgule, teatavad sellest juba enne istungjärku täitevkomiteele. Enne istungjärgu avamist kantakse nõukogule ette kohalolevate saadikute arv ning puudujad koos puudumise teadaolevate põhjustega.

Kohalike nõukogude töö edu oleneb suurel määral tema istungjärgudel arutatavate küsimuste valikust. Peamiseks puuduseks rea nõukogude töös on see, et nõukogule esitatakse arutamiseks tihti peamiselt väikseid, jooksva iseloomuga küsimusi, kuna majanduse ja kultuurielu põhiküsimused jäävad teiste organite, eeskätt täitevkomiteede lahendada. See on loomulikult vale praktika. Nõukogule tuleb esitada arutamiseks vastava rajooni, linna, alevi või külanõukogu kõige tähtsamad ja põhilisemad küsimused nii, et tema poolt vastuvõetud otsused jääksid aluseks tema täide-

saatvate organite ning teiste vastavate riigorganite tegevusele. Just põhiliste ning perspektiivsete küsimuste otsustamisest peavad rahvasaadikud osa võtma, sest nad omavad suuri elukogemusi ning tunnevad põhjalikult koha-pealset olukorda ja vajadusi. Väga tähtis on võtta nõukogu istungjärgu päevakorda tema täitevkomitee, alaliste komisjonide ja täitevkomitee osakondade aruandeid oma tööst. See tugevdab nende vastutustunnet rahva poolt valitud saadikute ees ning tõstab nõukogu suunavat ja juhtivat osa. Vabariigis on välja kujunenud nõue, et iga täitevkomitee peab vähemalt üks kord aastas oma tööst tervikuna aru andma vastavale nõukogule. Regulaarselt peaks iga nõukogu ka kontrollima valijate poolt oma saadikuile antud juhendite täitmist vastavate asutuste ja organisatsioonide poolt.

Istungjärgu päevakorda võivad küsimusi esitada nõukogu täitevkomitee, nõukogu alalised komisjonid ja vastava nõukogu saadikud. Mõnel juhul on nõukogu päevakorda esitanud küsimusi ka kõrgemalseisvad nõukogude organid.

Rahvasaadik võib esitada küsimuse nõukogu päevakorda võtmiseks kas sellest juba enne istungjärku täitevkomiteele teatades või vahetult nõukogu istungjärgul. Suuremate küsimuste puhul, mis nõuavad eelnevat ettevalmistamist, on loomulikult soovitatav kasutada esimest moodust, s. o. teatada oma ettepanek juba enne istungjärku täitevkomiteele. Täitevkomitee on kohustatud kõik istungjärgu päevakorda eelnevalt esitatud küsimused üle andma istungjärgu juhatajale, kes need istungjärgu päevakorra arutamisele asudes kannab istungjärgule ette.

Enne päevakorra kinnitamist võib iga rahvasaadik sõna võtta ning oma arvamust avaldada esitatud küsimuste päevakorda võtmise poolt või vastu. Kui küsimuse on päevakorda esitanud rahvasaadik, võib ta sõna võtta oma ettepaneku põhiendamiseks.

Istungjärgu päevakorda võetavad küsimused määrab kindlaks nõukogu hääletamise teel, kusjuures hääletada võidakse iga esitatud küsimus eraldi või kogu päevakorra projekt tervikuna vastavalt nõukogu enda arvamusele.

On väga tähtis, et nõukogu istungjärgudele esitatavate küsimuste plaanimisest võtaksid rahvasaadikud vahetult osa. See võib näiteks toimuda sel teel, et nõukogu arutab läbi ja kinnitab põhilised küsimused, mida ta kavatses arutada järgmistel istungjärgudel. See aga võib toimuda ka näi-

teks pärast istungjärgu lõppu saadikute nõupidamisel. Küsimuste valikul peab täitevkomitee ära kuulama ka nõukogu alaliste komisjonide arvamused. Organisatsioonilisi vorme saadikute kaasatõmbamiseks nõukogule arutamiseks esitatavate küsimuste plaanimisele on peale näidatute veel palju. Nende eesmärk on aga üks: kindlustada, et saadikud võtaksid vahetult osa arutamisele esitatavate küsimuste valikust, mis tagab arutatavate küsimuste elulisuse ja aktuaalsuse.

Täitevkomitee (külanõukogus külanõukogu esimees) on kohustatud rahvasaadikutele aegsasti teatama istungjärgu kokkukutsumise aja ning päevakorda esitatud küsimused. Meie vabariigis ei ole kehtestatud normi, kui mitu päeva varem see peab toimuma. Siin juhinduvad täitevkomiteed põhimõttelt, et igal rahvasaadikul peab olema küllaldane aeg tutvuda arutamiseks esitatud küsimustega, kontrollida olukorda sel alal oma valimisringkonnas, nõu pidada oma valijatega ning valmistuda istungjärguks. Praktikas kõigub see aeg harilikult 10—15 päeva ümber.

Rajooni- ja linnanõukogude istungjärkude kokkukutsumise kohta avaldatakse teade ka kohalikus ajalehes. Seejuures teatavad paljud täitevkomiteed ainult istungjärgu aja ja koha, märkimata arutamiseks esitatud küsimusi. Vaevalt võib seda õigeks lugeda. On otstarbekohane ka arutamiseks esitatud küsimused teha eelnevalt teatavaks valijatele, et need oma saadikutele, nõukogu alalistele komisjonidele või täitevkomiteele võiksid avaldada oma arvamust ja ettepanekuid küsimuse kohta.

Iga rahvasaadiku kohustuseks on aktiivselt valmistuda istungjärguks, nõu pidada oma valijatega, kontrollida olukorda oma valimisringkonnas ning välja töötada oma ettepanekud. Siin on suur osa täita ka täitevkomiteel, kes peab küsimuste ettevalmistamisele kaasa tõmbama nõukogu vastavad alalised komisjonid, rahvasaadikud ning juba eelnevalt koguma nende ettepanekuid ja arvamusi ning arvestama neid otsuse projekti väljatöötamisel.

Rahvasaadikutele peab olema loodud kõik tingimused istungjärgul küsimuste asjalikuks ning kiirustamata arutamiseks. Siin tuleb lahti saada igasugusest paraadlikkusest ning luua õhkkond, kus kõik küsimused arutatakse põhjalikult läbi ning võetakse vastu konkreetne ja rahvasaadikute poolt hästi läbimõeldud otsus. Selle üheks tingimuseks on, et rahvasaadikutele juba varakult tutvustataks otsuste projekte ning vajalikel juhtudel ka muid materjale. Harilikult

antakse need rahvasaadikuile kätte vahetult enne istungjärgu algust. Suuremate ning tähtsamate küsimuste puhul (näiteks täitevkomitee aruanne oma tööst) praktiseeritakse ka otsuste projektide saatmist rahvasaadikule juba enne istungjärgu päeva. Viimast moodust tuleks võimalikult laialdaselt kasutada, sest see võimaldab rahvasaadikutel paremini valmistuda istungjärguks ning aktiivselt osa võtta otsuse projekti arutamisest.

Rahvasaadiku kohustuseks on läheneda igale arutatavale küsimusele riiklikust seisukohast, esitada istungjärgul oma valijate ettepanekuid, kogemusi ja arvamusi, aidata paljastada töös esinevaid puudusi ja vigu ning leida õiged ja kiiremad teed nende kõrvaldamiseks, aidata nõukogul vastu võtta õige, konkreetsele olukorrale tuginev ning tööle õige suuna andev otsus.

Rahvasaadikul on õigus esitada nii aruandjatele kui ka kaasaruandjatele küsimusi, võtta arutatavates küsimustes sõna, teha faktilisi märkusi, teha arutatavates küsimustes ettepanekuid, võtta otsustava häälega osa küsimuste otsustamisest, esitada arupärimisi.

Nõukogu istungjärgk toimub teatava korra järgi, mis paljus sarnaneb koosolekute läbiviimisel üldiselt omaksvõetud reeglitega.

Istungjärku juhatab istungjärgu juhataja. Eesti NSV Ülemnõukogu juhataja ja tema asetäitjad valitakse ülemnõukogu 1. istungjärgul kogu ülemnõukogu vastava koosseisu volituste ajaks. Rajooni-, linna- ja alevinõukogude istungjärgude juhatajad, samuti istungjärgu sekretärid valitakse aga igaks istungjärguks eraldi. Külanõukogu istungjärke juhatab külanõukogu esimees ja vastavalt väljakujunenud korrale protokollib istungjärku külanõukogu sekretär.

Istungjärgu läbiviimise konkreetne kord määratakse harilikult kindlaks töökorraga. Eesti NSV Ülemnõukogu võtab väljakujunenud praktika järgi oma istungjärgude töökorra vastu iga koosseisu 1. istungjärgul, mis kehtib kogu antud koosseisu volituste ajal. Kohalikud nõukogud aga võtavad töökorra vastu igaks istungjärguks eraldi pärast istungjärgu päevakorra kinnitamist. Selles töökorras nähakse harilikult ette aruandeks ja kaasaruandeks antav aeg, sõnavõtte maksimaalne kestus, vaheaegade sagedused ja kestus jne. Külanõukogud ning väikeste linnade ja alevite nõukogud tavaliselt töökordi eraldi vastu ei võta, kuna saadikute väikese arvu juures pole selleks tarvidust, ning

istungjärgu läbiviimise korra küsimused lahendatakse vajaduse korral igal üksikul juhul eraldi nõukogu poolt.

Vaatame istungjärgul rahvasaadikute poolt kasutatavaid õigusi üksikasjalisemalt.

Nagu märgitud, on rahvasaadikul õigus esitada aruandjale ja kaasaruandjale küsimusi. Harilikult esitatakse kohalike nõukogude istungjärkudel küsimused suuliselt, kohe pärast aruannet või kaasaruannet ning ka vastatakse kohe. Rahvasaadik võib esitada küsimuse aga ka kirjalikult.

Rahvasaadikul on õigus arutatavas küsimuses sõna võtta. Sõna annab istungjärgu juhataja, kelle poole pöörduetaksegi sõna saamiseks. Istungjärg peab toimuma tingimustes, kus on loodud rahvasaadikutele võimalused kiirustamata ja asjalikuks küsimuste läbiarutamiseks. Nii tuleb lugeda valeks niisugused juhud, kus määratakse ette ära istungjärgu lõpu aeg (esines näiteks Antsla ja Põltsamaa rajooninõukogude eelmise koosseisu praktikas) või läbirääkimiste kestus (esines näiteks Abja rajooninõukogu ja Viljandi linnanõukogu eelmise koosseisu praktikas). Samuti peab väga ettevaatlikult suhtuma läbirääkimiste lõpetamisse juhul, kui on veel sõnasooviaid rahvasaadikuid. Paljudel juhtudel on läbirääkimiste säärase lõpetamise põhiuseks soov kiiremini istungjärg lõpetada, mitte aga see, et küsimus on igakülgselt läbi arutatud ning sõnasoovijail enam midagi juurde lisada ei ole. See tuleneb ka paljudel juhtudel sellest, et istungjärgu aeg määratakse hilisele ajale.

Eraldi peab märkima seda, et paljudel juhtudel on organisatsioonilistes küsimustes läbirääkimised puudulikud või neid ei toimu üldse. Selle põhjuseks on asjaolu, et tehes nõukogule ettepaneku ühe või teise isiku valimiseks või kohale kinnitamiseks ei anta alati selle isiku põhjalikku iseloomustust. Nii toimus organisatsiooniliste küsimuste arutamine ka reas kohalike nõukogude käesoleva koosseisu I. istungjärkudel. Aga just nõukogule alluvate organite moodustamine on nõukogu kompetentsi üks tähtsamaid küsimusi ning siin peab loodama kõik võimalused printsiipiaalseks kriitikaks ning valitavatele isikutele rahvasaadikute poolt edaspidise töö juhendite andmiseks.

Mõnede täitevkomiteede töötajate hulgas on levinud arvamus, et istungjärgule ei tohi kutsuda mingil juhul mittesaadikuid rohkem kui on saadikuid. Sealjuures lähtutakse kartusest, et kui mittesaadikuid on rohkem kui saadikuid, siis kaovad saadikud teiste hulka ära ning istungjärg võib

muutuda harilikuks tootmisnõupidamiseks. Säärane küsimuse püstitamine ei ole õige. See, et istungjärg ei kujuneks harilikuks tootmisnõupidamiseks, vaid et seal kõlaks eeskätt rahvasaadikute hääl, ei olene mitte rahvasaadikute ja istungjärgule kutsutud isikute arvulisest suhtest, vaid sellest, et rahvasaadikud oleksid tõmmatud osa võtma päevakorrapunktide ettevalmistamisest, et neile oleks aegsasti tutvustatud otsuse projekte ja teisi vajalikke materjale, et neil oleks tihe side oma valijatega ning et nad oleksid aegsasti ette valmistunud istungjärguks. Istungjärgule kutsutavate isikute arv aga määratakse kindlaks olenevalt arutamiseks esitatud küsimustest, arvestusega, et kõik, keda küsimus esmajoones puudutab või kelle arvamus on rahvasaadikutele tähtis ära kuulata, istungjärgule kutsutaks. Istungjärgu läbiviimise ruumis paigutatakse istungjärgule kutsutud isikud rahvasaadikutest eraldi istuma. See on eelkõige vajalik otsuste vastuvõtmiseks, sest hääletavad ju ainult rahvasaadikud.

Nagu eespool märgitud, on rahvasaadikul õigus teha istungjärgul faktilisi märkusi. Mida kujutavad endast need märkused? Need on lühikesed öiendused või istungjärgu tähelepanu juhtimised mõnele konkreetsele asjaolule, mis on tähtsad küsimuse arutamisel või otsustamisel. Näiteks eksis aruandja aruande esitamisel ilmselt ühe arvuga, seda ise märkamata ja oma viga parandamata. Et ära hoida selle tõttu arusaamatuste tekkimist, palub rahvasaadik sõna faktiliseks märkuseks ning juhib istungjärgu tähelepanu toimunud eksitusele. Faktiline märkus võib olla ka istungi juhatamise korra kohta. Kui näiteks oli otsustatud teha iga tunni järel vaheaeg ning kui istungjärgu juhataja sellest kinni ei pea, võib rahvasaadik faktilise märkuse korras juhtida sellele nõukogu tähelepanu. Faktilised märkused on oma kestuselt lühikesed ning ei tohi kujuneda sõnavõttudeks. Neiks antakse sõna väljakujunenud tava järgi väljaspool järjekorda.

Istungjärgude praktikas on veel üks rahvasaadiku poolt tehtava märkuse või teate vorm, mida nimetatakse isiklikuks avalduseks. Isikliku avalduse korras võib rahvasaadik esitada istungjärgule mõne teate või märkuse, mis puudutab teda ennast. Nii näiteks kui rahvasaadikul on mingil mõjuval põhjusel tarvis lahkuda istungjärgult, võib ta isikliku avalduse korras sellest ette kanda istungjärgule või kirjalikult saata istungjärgu juhatajale (suuremates nõukogudes). Istungjärgu juhataja avaldab temale saadetud isikli-

kud avaldused kas kohe või istungjärgu lõpul, vastavalt nende sisule.

Rahvasaadik võtab otsustava häälega osa vastava nõukogu kompetentsi kuuluvate kõikide küsimuste otsustamisest. Olgu märgitud, et otsustav hääle nõukogu istungjärgul on ainult vastava nõukogu saadikutel. Nõukogu otsus väljendab seega rahvasaadikute tahet ning nende kaudu nende valijate tahet.

Et kindlustada hästi läbimõeldud otsuste vastuvõtmist, valivad kohalikud nõukogud suuremate küsimuste puhul harilikult redaktsioonikomisjoni. Redaktsioonikomisjoni ülesandeks on täitevkomitee, alalise komisjoni jne. poolt esitatud otsuse projekti läbivaatamine ning sellesse rahvasaadikute sõnavõttudes esitatud väärtuslike ettepanekute ning mõtete sissekandmine. Eriti tuleb tähelepanu juhtida viimasele asjaolule. Redaktsioonikomisjon peab kindlustama, et otsuse projekt vastaks rahvasaadikute arvamusele ja seisukohale ning istungjärgul toimunud sõnavõttudele.

Otsuse projekti esitab istungjärgule redaktsioonikomisjoni esimees, kes valitakse vastavalt väljakujunenud praktilisele redaktsioonikomisjoni enda poolt. Kui redaktsioonikomisjoni valitud ei ole, esitab otsuse projekti harilikult täitevkomitee esimees, vastava alalise komisjoni esimees jne. On vajalik, et otsuse projekti esitamine ei kujuneks ainult selle ettelugemiseks, vaid et seda ka põhjendataks, s. t. selgitataks, miks ühe või teise punkti, mõtte, asjaolu, tähtsaja sissevõtmine on vajalik.

Nõukogu otsustab hääletamisega, kas võtta esitatud otsuse projekt aluseks või mitte. Otsuse projekti võtmine aluseks tähendab seda, et rahvasaadikud tunnistavad projekti arutamiseks vastuvõetavaks. Kui projekti aluseks ei võeta, tuleb välja töötada uus otsuse projekt nõukogu poolt antud juhendite kohaselt.

Igal rahvasaadikul on õigus teha ettepanekuid otsuse projekti täiendamiseks või muutmiseks ning põhjendada oma ettepanekuid. Samuti võib rahvasaadik sõna võtta teiste poolt tehtud ettepanekute toetamiseks või nende vastu. Kõik rahvasaadikute poolt tehtud ettepanekud tuleb panna hääletamisele. Pärast täiendusettepanekute hääletamist pannakse otsuse projekt hääletusele tervikuna koos vastuvõetud muudatuste ja täiendustega.

Kõik otsused võtab nõukogu vastu lihthäälteenamusega. See tähendab, et otsuse vastuvõtmise poolt peab olema

kohalolevate rahvasaadikute enamus. Otsustamisel peab aga kohalolema istungjärguks vajalik kvoorum, mis on kohalike nõukogude osas $\frac{2}{3}$ saadikute üldarvust.

Otsuse vastuvõtmisega lõpevad redaktsioonikomisjoni ülesanded ja volitused. Kõik oma materjalid annab ta üle istungjärgu juhatajale ja sekretärile. Viimased vastutavad selle eest, et otsus võetaks istungjärgu protokollis nõukogu poolt vastuvõetud kujul ja redaktsioonis.

Eraldi tuleb peatuda rahvasaadiku arupärimisõigusel. Selle õiguse all mõeldakse rahvasaadiku õigust esitada vastavale organile või ameti-isikule nõudmine anda selle nõukogu istungjärgul seletust ühes või teises nõukogu kompetentsi kuulavas küsimuses. Rahvasaadiku arupärimisõigus on mõjuv vahend riigivalitsemis-organite vastutuse tõstmiseks oma tegevuse eest nõukogude ees, võitluses bürokraatia ja venitamise nähtustega, valijate juhendite ja ettepanekute elluviimise kindlustamisel vastavate asutuste ja organisatsioonide poolt.

Vabariigi nõukogude tegevuse üheks puuduseks on asjaolu, et rahvasaadikud väga vähe kasutavad oma arupärimisõigust. Kohalike nõukogude saadikute osas on selle nähtuse peamiseks põhjuseks see, et saadikutele pole küllaldaselt selgitatud selle õiguse sisu ning kasutamise viisi. Realjuhtudel nõukogude täitevkomiteede töötajadki orienteeruvad halvasti selles küsimuses.

Vaatame rahvasaadiku arupärimisõigust lähemalt.

Eesti NSV Ülemnõukogu saadiku arupärimisõigus on ette nähtud Eesti NSV Konstitutsiooni 51. paragrahvis, mis ütleb: «Eesti NSV valitsus või Eesti NSV minister, kelle poole on pöördunud Eesti NSV Ülemnõukogu saadik arupärimisega, on kohustatud hiljemalt kolme päeva jooksul andma Eesti NSV Ülemnõukogus suulise või kirjaliku vastuse.» Teiseks normiks, mis käsitleb Eesti NSV Ülemnõukogu saadiku arupärimisõigust, on ülemnõukogu käesoleva koosseisu I. istungjärgul kinnitatud töökorras sisalduv nõue, mille järgi erakorralised arupärimised esitatakse kirjalikult ning loetakse ülemnõukogu juhataja poolt kohe ette.

Vabariigi ülemnõukogu praktika rahvasaadikute arupärimiste alal puudub peaaegu täiesti. Seepärast pole seni välja kujunenud sel alal kindlaid töövorme. Käesoleva brošüüri autori arvates tuleks selle õiguse teostamisel lähtuda muu hulgas järgmistest seisukohtadest.

Arupärimisõigust võivad teostada ka mitu rahvasaadikut

koos või rühmana (näiteks rahvasaadikud ühest ja samast rajoonist, linnast, rahvasaadikud-kooliõpetajad haridusalases küsimuses jne.). Aru võivad pärida ka ülemnõukogu allised komisjonid.

Arupärimise võib esitada mitte ainult vabariigi valitsusele ja ministritele, vaid ka teistele vabariiklikele organitele ning vastavatele ameti-isikutele. Nii tuleks tunnistada ülemnõukogu saadiku õigust esitada arupärimine vabariigi plaanikomisjoni esimehele, Eesti NSV Ülemnõukogu esimehele (mis ei tohi aga olla vaheläsegamine konkreetse kohtuasja lahendamisel) jne.

Arupärimise võib rahvasaadik esitada otseselt istungjärgu päevakorda võtmiseks, istungjärgu päevakorda võetud küsimuses, samuti väljaspool päevakorda. Arupärimise vorm istungjärgul võib olla nii suuline kui kirjalik. Kirjalikud arupärimised esitatakse ülemnõukogu juhataja kaudu. Erakorralised arupärimised esitatakse vastavalt ülemnõukogu istungite töökorrale alati kirjalikult.

Rahvasaadik peaks saama esitada arupärimise ka istungjärkude vahelisel ajal. Sel juhul esitaks ta selle kirjalikult vastavale ameti-isikule ning samaaegselt teeks selle teatavaks ülemnõukogu juhatajale. Istungjärkude vahelisel ajal esitatud arupärimine tähendaks rahvasaadiku nõuet ameti-isikule anda selles küsimuses seletus ülemnõukogu järgmisel istungjärgul. Rahvasaadik kasutaks seda moodust juhul, kui harilikus korras ameti-isiku poolt antud seletus teda ei rahulda ja ta soovib viia küsimuse ülemnõukogu istungjärgule. Vajadus selle järele võib aga rahvasaadikul tekkida, eriti valijate õigustatud nõudmiste elluviimise kindlustamisel. Küsimuse lahendamisel enne istungjärku võib rahvasaadik oma arupärimise tagasi võtta, teatades sellest ülemnõukogu juhatajale.

Vastus arupärimisele antakse ülemnõukogu istungjärgul kogu ülemnõukogu ees. Ülemnõukogu võtab arupärimisele antud seletuse lihtsalt teadmiseks või vajaduse korral võtab vastu otsuse ilmnenu puuduse kõrvaldamise või esitatud abinõude elluviimise kindlustamiseks. Arupärimise küsimuses võidakse avada läbirääkimised, vastavalt ülemnõukogu seisukohale.

Nagu eespool on märgitud, ei ole ülemnõukogu töös sel alal välja kujunenud veel kindlaid reegleid. Siin esitatud mõtted on brošüüri autori isiklik arvamus selles osas.

Kohalike nõukogude saadikute arupärimisõigust vaba-

riigi põhiseadus ette ei näe. See õigus aga, nagu ülemnõukogu saadikute analoogiline õiguski, tuleneb valitsemisorganite vastutusest oma töö eest nõukogude ees ning rahvasaadiku kui rahva esindaja seisundist.

Kohalike nõukogude saadikute arupärimisõiguse alal lähtutakse praegu vabariigis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi, 18. augusti 1956. a. otsusest «Kohalike tööraha saadikute nõukoode istungjärkude ettevalmistamisest ja läbiviimisest». Nimetatud otsusega kohustati kõiki rajoonide ja vabariikliku alluvusega linnade täitevkomiteesid «selgitama kohalike nõukogude saadikutele nende õigust esitada nõukogu istungjärgul arupärimisi täitevkomiteele, tema osakondadele või teistele asutustele ja organisatsioonidele kõikides küsimustes, mis kuuluvad vastava nõukogu võimkonda; kindlustama, et saadiku arupärimisele antaks ammendav vastus samal istungjärgul või üksikutel juhtudel, kui küsimus nõuab pikemaäegset uurimist, nõukogu poolt määratud tähtjal, kusjuures nõukogu informeeritakse vastusest järgmisel istungjärgul».

Ka kohalike nõukogude puhul tuleks tunnistada, et rahvasaadikud võivad esitada arupärimisi kas üksikult või mitmekesi koos. Kohalike nõukogude alaliste komisjonide õigus esitada arupärimisi on aga otseselt ette nähtud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt 26. jaanuaril 1957 kinnitatud Eesti NSV kohalike tööraha saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimääruses (punkt 9 lit. e).

Arupärimise võib rahvasaadik esitada vastava nõukogu täitevkomiteele, tema osakondadele või teistele asutustele ja organisatsioonidele. Tingimuseks on aga see, et küsimus, milles esitatakse arupärimine, kuuluks vastava nõukogu kompetentsi. Nii võib külanõukogu saadik esitada arupärimise peale täitevkomitee ka näiteks rahvamaja juhatajale rahvamaja töö osas, kaupluse juhatajale näiteks kaubanduseeskirjade rikkumise alal jne.

Meie vabariigis kui ka teistes liiduvabariikides väljakujunenud praktika järgi võidakse arupärimine esitada nii kirjalikult kui ka suuliselt ning igas küsimuses olenemata istungjärgu päevakorrast. Näiteks esitas Otepää rajooninõukogu eelmise koosseisu 10. istungjärgul saadik Tens arupärimise rajooni miilitsaosakonnale küsimuses, mis istungjärgu päevakorras ei olnud.

Vastus arupärimisele tuleb anda tingimata samal istungjärgul, kus arupärimine esitati. Juhul kui küsimuse sisu on

niisugune, millele ammendav vastamine nõuab asjaolude kohapealset kontrolli, materjalide uurimist jne., võib nõukogu lubada lõpliku vastuse esitamist rahvasaadikule pärast istungjärku, määrates vastuse andmise tähtaja. Antud vastusest informeeritakse tingimata nõukogu tema järgmisel istungil.

Arupärimise ning sellele antud vastuse kohta võidakse avada istungjärgul läbirääkimised. Iga arupärimisele antud vastuse kohta võtab nõukogu oma seisukoha.

Suurt tähtsust omab rahvasaadikute kriitilistele märkustele reageerimine ning nende poolt istungjärgul tehtud ettepanekute elluviimise organiseerimine. Rahvasaadikute poolt tehtud kriitika ning esitatud ettepanekud tulenevad oma enamikus kohapealse olukorra ja vajaduste tundmisest, nende valijate soovidest ja juhenditest ning on tõhusaks vahendiks töö edaspidiseks parandamiseks. Kuid küsimus on veelgi laiem. Küsimuse teine külg seisab selles, et ainult siis tekib soodne pind kriitika ja enesekriitika arenemiseks, rahvasaadikute aktiivsuse tõusuks, kui iga rahvasaadik on veendunud, et tema tööst on kasu, et tema sõnavõtule reageeritakse, et tema poolt istungjärgul tehtud kriitiline märkus või ettepanek ei jää ainult istungjärgu protokollile, vaid temasse suhtutakse vastavate asutuste ja ameti-isikute poolt täie tõsidusega ning võetakse abinõud tarvitusele selle ellurakendamiseks.

Sellest juhindudes on näiteks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kehtestanud rea eeskirju Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärgul tehtud kriitilistele märkustele ning ettepanekutele kiire ja õige reageerimise kindlustamiseks vabariigi keskasutuste poolt. Esitame kokkuvõtlikult need eeskirjad.

Kõik Eesti NSV ministriidumid ja keskasutused on kohustatud hiljemalt ühe kuu jooksul pärast Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärku teatama vastavale rahvasaadikule ning Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile, millised võimalused on rahvasaadikute poolt tehtud ettepanekute elluviimiseks ning mis on ette võetud kriitilistes märkustes näidatud puuduste kõrvaldamiseks (Presiidiumi 13. novembri 1954. a. otsus).

Rahvasaadikute nende ettepanekute kohta, mille elluviimine nõuab pikemat aega, on vabariigi ministriidumid ja keskasutused kohustatud sisse seadma eriarvestuse ning süstemaatiliselt kontrollima nende elluviimist (Presiidiumi

25. juuni 1955. a. otsus). Sealjuures tuleb rahvasaadikute kirjad ning istungjärgudel tehtud kriitilised märkused ja ettepanekud registreerida muust kirjavahetusest eraldi ning koondada nende lahendamiseks seoses olev kirjavahetus kontrolli hõlbustamiseks ühte kohta.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kohustas Eesti NSV ministeeriume ja keskasutusi arutama vähemalt üks kord aastas ministeeriumi kolleegiumil, juhatuse või komitee koosolekul rahvasaadikute ettepanekute ning avalduste lahendamist (Presiidiumi 1. detsembri 1956. a. otsus).

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi töös on välja kujunenud kindel tava kuulata üks-kaks kuud pärast Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärku Eesti NSV Ministrite Nõukogu ettekannet selle kohta, kuidas kulgeb istungjärgul näidatud puuduste kõrvaldamine ning tehtud ettepanekute elluviimine.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ülalnäidatud tegevus on aidanud suuresti parandada tööd ülemnõukogu saadikute sõnavõttudele reageerimisel. Nagu nähtub aga presiidiumi otsustest, esineb siin veel seniajani suuri puudusi. Põhiliseks puuduseks on asjaolu, et rida ministeeriume ja keskasutusi piirduvad tihti ainult rahvasaadikutele vastuse saatmisega, kusjuures aga puudub pidev ning süstemaatiline võitlus rahvasaadikute ettepanekute elluviimiseks.

Loomulikult ei saa kohalike nõukogude täitevkomiteed selle töö alal kõiges üle võtta Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ülalnäidatud praktikat. Selles praktikas väljenduvad põhimõttelised seisukohad väärivad aga juhendamiseks võtmist.

Vastavalt sellele tuleks igas täitevkomitees luua arvestus saadikute poolt nõukogu istungjärgudel tehtud kriitiliste märkuste ja ettepanekute kohta ning selle kohta, kuidas vastavad asutused ja ameti-isikud neid ellu viivad. Kõik need märkused ja ettepanekud tuleb tingimata kanda istungjärgu protokollis.

Rahvasaadikuid tuleb tingimata informeerida nende poolt tehtud kriitilistele märkustele ja ettepanekutele reageerimisest. Soovitav on samuti esitada nõukogu istungjärgul koos informatsiooniga eelmisel istungjärgul vastuvõetud otsuse täitmisest ka informatsioon rahvasaadikute poolt tehtud kriitilistele märkustele ning ettepanekutele reageerimisest. Ka sel juhul, kui rahvasaadiku ettepanekut ühel või teisel kaaluval põhjusel pole võimalik ellu viia, tuleb sellest rah-

vasaadikut informeerida ühes vastavate asjaolude selgitamisega.

Iga rahvasaadiku kohustuseks on kontrollida, kuidas tema ettepanekutele reageeritakse ning mitte enne rahule jääda, kui tema ettepanek on ellu viidud või antud talle rahuldav vastus ettepaneku elluviimata jätmise motiivide kohta. Vajaduse korral võib rahvasaadik kasutada siin ka oma aru-
pärimisõigust.

II. RAHVASAADIKU TÖÖ NÕUKOGU POOLT MOODUSTATUD ORGANITES

Juba 1918. a. märtsikuus, kui Nõukogude riigi ees seisis ülesanne üle minna rahulikule ülesehitustööle ja sotsialistliku ühiskonna aluste rajamisele, andis meie riigi rajaja V. I. Lenin juhendi organiseerida nõukogude töö nii, et «... igal nõukogu liikmel oleks kindlasti peale nõukogu koosolekutest osavõtmise alaline töö riigivalitsemise alal».¹ Selles nägi V. I. Lenin nõukogude võimu tugevdamise ja arendamise ühte tähtsat vahendit.

Nõue, et iga rahvasaadik täidaks mingit alalist ülesannet, on muutunud tööraha saadikute nõukogude töö põhireegliks. Koos sellega on alalise ülesande täitmine kujunenud üheks rahvasaadiku tegevuse põhivormiks. Peamiseks viisiks rahvasaadikule alalise ülesande andmisel on tema valimine nõukogu poolt moodustatava mõne organi koosseisu.

Rahvasaadik võib olla valitud või nimetatud nõukogu poolt väga mitmesuguste organite koosseisu. Nii võib Eesti NSV Ülemnõukogu nimetada ülemnõukogu saadiku Eesti NSV ministriks, teda võib valida Eesti NSV Ülemkohtu koosseisu, Eesti NSV Ülemnõukogu mõne alalise komisjoni koosseisu jne. Kohaliku nõukogu saadikut võib valida nõukogu täitevkomitee koosseisu, kinnitada täitevkomitee osakonna juhatajaks jne. Käesolevas brošüüris tulevad vaatlemisele ainult organid, kuhu rahvasaadik on valitud just rahvasaadikuna. Neiks organiteks on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium, Eesti NSV Ülemnõukogu alalised komisjonid, kohalike nõukogude täitevkomiteed ning nõukogude alalised komisjonid.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium vali-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 130.

takse Ülemnõukogu poolt järgmises koosseisus: Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, kaks esimehe asetäitjat; Presiidiumi sekretär ja seitse Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi liiget. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu võivad kuuluda ainult Eesti NSV Ülemnõukogu saadikud. Vastavalt väljakujunenud praktikale ei valita Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu Eesti NSV Ministrite Nõukogu koosseisu kuuluvaid isikuid, kuna viimane on otseselt aruandekohustuslik Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ees. Eesti NSV Ülemnõukogu iga uus koosseis valib oma 1. istungjärgul Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi uue koosseisu.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium täidab rea ülesandeid, mis tavaliselt kuuluvad nn. riigipea ülesannete hulka. Siia kuuluvad näiteks autasustamine ning aunimetuste andmine, armuandmine jne. Seepärast iseloomustatakse vahel ülemnõukogu presiidiumi piltlikult kui kollegiaalset riigipead või kollegiaalset presidenti. See võrdlus on muidugi väga tinglik.

Oma iseloomult riigiorganina on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium ülemnõukoguga ühetüübiline ning koos temaga moodustavad endast meie vabariigi kõrgemad riigivõimu-organid. Sealjuures on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kogu oma tegevuses aruandekohustuslik Eesti NSV Ülemnõukogu ees. Kõrgema riigivõimu-organina Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kontrollib ja suunab ülemnõukogu istungjärgude vahelisel ajal Eesti NSV valitsuse — Eesti NSV Ministrite Nõukogu tegevust, kelle määrusi ja korraldusi ta võib tühistada juhul, kui need ei vasta seadusele. Samuti on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumil rajoonide ja vabariikliku alluvusega linnade töörahva saadikute nõukogude otsuste ja korralduste tühistamise õigus.

Jälgides Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi praktilist tegevust vabariigi riigivalitsemis-organite ning kohalike nõukogude töö suunamisel näeme, et selle põhisisuks on nõukogude demokraatia printsiipide järgimise ja laiade rahvahulkade riigivalitsemisele kaasatõmbamise, bürokraatismi väljajuurimise ning seaduste täpse täitmise kindlustamine.

Nagu kõikidesse meie riigivõimu-organitesse nii ka Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumisse kuulub töötajaid väga mitmesugustelt eluvaladelt, kes oma elukogemustega ning kohapealsete vajaduste ja olukorra tundmisega kindlustavad

õigete otsuste vastuvõtmist. Nii on valitud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi praeguse koosseisu liikmeteks teiste hulgas tööline M. Nahkor, kaevur K. Hüsse, põllumajanduse mehhanisaator M. Lillemägi, kolhoosi esimees K. Kukk, teadlane J. Eichfeld.

Eesti NSV Ülemnõukogu alaliste komisjonide töö on teiseks organisatsiooniliseks vormiks, mille kaudu ülemnõukogu saadikud võtavad alaliselt osa riigi valitsemisest. Eesti NSV Ülemnõukogu käesoleva koosseisu poolt on moodustatud järgmised 6 alalist komisjoni: mandaatkomisjon, eelarvekomisjon, seaduseelnõude komisjon, põllumajanduskomisjon, rahvaharidus- ja kultuurikomisjon, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustuse komisjon.

Eesti NSV Ülemnõukogu alalised komisjonid moodustatakse ainult Eesti NSV Ülemnõukogu saadikutest. Kokku kuulub Eesti NSV Ülemnõukogu alalistesse komisjonidesse praegu 86 saadikut. Kui arvestada Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi koosseisu valitud saadikuid ning seda, et Eesti NSV valitsuse koosseisu valitud saadikuid Eesti NSV Ülemnõukogu organitesse ei valita, siis näeme, et põhiliselt iga Eesti NSV Ülemnõukogu saadik täidab mingit alalist ülesannet.

Eesti NSV Konstitutsioon näeb otseselt ette ainult mandaatkomisjoni ja eelarvekomisjoni moodustamise ning nende põhilised ülesanded (32. ja 74. paragrahv). Teised alalised komisjonid on ülemnõukogu moodustanud lähtudes vajadusest kindlustada arutatavate küsimuste eelnevat põhjalikku ettevalmistamist, vastuvõetud seaduste ja otsuste täitmise süstemaatilist kontrolli, rahvasaadikute osatähtsuse tõstmist lahendamist vajavate küsimuste ülestõstmisel ning lahendamise organiseerimisel ka väljaspool istungjärke, laiade rahvahulkade kaasatõmbamist ülemnõukogu töösse. Peale alaliste komisjonide näeb konstitutsioon ette veel uurimis- ja revisjonikomisjonide moodustamise võimaluse (33. paragrahv). Eesti NSV Ülemnõukogu praktikas selliseid komisjone seni moodustatud ei ole. Vajaduse korral on võimalik ka teiste ajutiste komisjonide moodustamine. Viimase näiteks võib olla Eesti NSV Ülemnõukogu 2. koosseisu I istungjärgul moodustatud redaktsioonikomisjon Eesti NSV Konstitutsiooni teksti redigeerimiseks.

Võrreldes teiste Eesti NSV Ülemnõukogu alaliste komisjonidega kujutab mandaatkomisjon endast erilaadset komisjoni. Vastavalt Eesti NSV Konstitutsiooni 32. paragrahvile

on selle ülesandeks Eesti NSV Ülemnõukogu saadikute volituste kontrollimine ning esituse tegemine ülemnõukogule saadikute volituste tunnustamiseks või üksikute saadikute valimiste tühistamiseks juhul, kui nende valimisel on rikutud Eesti NSV Konstitutsiooni või valimiste määrustikku.

Eesti NSV Konstitutsiooni 74. paragrahv näeb ette, et Eesti NSV Ülemnõukogu valib eelarvekomisjoni, kes esitab ülemnõukogule oma seisukoha Eesti NSV riigieelarve kohta. Selle alusel on eelarvekomisjoni ülesanneteks praktikas välja kujunenud: valitsuse poolt ülemnõukogule läbivaatamiseks esitatud riigieelarve projekti ning eelneva aasta riigieelarve täitmise aruande eelnev läbivaatamine ja oma seisukoha esitamine selle kohta ülemnõukogule, riigieelarve täitmise käigu kontroll eelarveaasta jooksul.

Eesti NSV Ülemnõukogu seaduseelnõude komisjoni peamiseks ülesandeks on ülemnõukogu saadikute, vastavate eriteadlaste ning laiade rahvahulkade kaasatõmbamine Eesti NSV seaduseelnõude väljatöötamisele ning ülemnõukogule arutamiseks antavate seaduseelnõude eelnevale arutamisele ja läbivaatamisele. Selle komisjoni töö tüüpilisteks näideteks võib olla seaduseelnõu «Võitluse tugevdamisest ühiskonnavastaste, parasiitlike elementidega» väljatöötamine ning esitamine üldrahalikuks arutamiseks 1957. a. aprillikuus, samuti laialdase töö juhtimine Eesti NSV koodeksite väljatöötamisel.

Eesti NSV Ülemnõukogu oma 3. istungjärgul moodustas lisaks ülalnäidatuile veel 3 alalist komisjoni: põllumajanduskomisjoni, rahvaharidus- ja kultuurikomisjoni ning tervishoiu- ja sotsiaalkindlustuse komisjoni. Ülemnõukogu oma otsuses nende moodustamise kohta ei piiritletud nende ülesandeid. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja E. Puusepp oma ettepanekus nimetatud komisjonide moodustamiseks esitas järgmised komisjonide põhilised ülesanded: laiade rahvahulkade kaasatõmbamine riigivalitsemisele, ülemnõukogu saadikute pideva osavõtu kindlustamine riigivalitsemise tööst, ülemnõukogule arutamiseks esitatud küsimuste ettevalmistamine ning vastuvõetud seaduste ja otsuste täitmise kontroll, lahendamist vajavate küsimuste ülestõstmine ning oma ettepanekute väljatöötamine nende lahendamise viiside kohta.

Tuleks lugeda otstarbekohaseks, et piiritletaks konkreetsemalt Eesti NSV Ülemnõukogu alaliste komisjonide ülesan-

ded, nende õigused ja kohustused nende seniste töökogemuste läbitöötamise ja üldistamise alusel. See looks nende tööle kindla aluse. Nii näiteks tuleks komisjonide senise tööpraktika alusel arvata Eesti NSV Ülemnõukogu alaliste komisjonide õigustesse teiste hulgas järgmised õigused: esitada Eesti NSV Ülemnõukogu päevakorda küsimusi, esitada arupärimisi Eesti NSV Ministrite Nõukogule, ministriumidele ja teistele vastavatele ameti-isikutele, teha ettepanekuid vastavatele riigivõimu- ja riigivalitsemis-organitele vastavalt oma tööalale ning nende elluviimata jätmise korral esitada nad läbivaatamiseks ning neile kohustusliku jõu andmiseks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile, kuulata oma koosolekutel vastavate ameti-isikute (vabariigi ministrid kaasa arvatud) informatsioone olukorrast vastaval alal, nõuda vabariigi organitelt komisjoni tööks vajalike materjalide, dokumentide ja andmete esitamist, nõuda vastavalt ametiasutustelt arvamuste ja seisukohtade esitamist komisjoni töös vajalikes küsimustes, tõmmata komisjoni tööst osa võtma vastava ala eriteadlasi.

Komisjonide töökorrast, nii nagu see praktikas on välja kujunenud, tuleks mainida järgmisi momente. Komisjonid loevad oma koosolekute kvoorumiks üle poole komisjoni üldisest koosseisust, kusjuures küsimused otsustatakse lihthälteenamusega. Komisjoni esimees valitakse Eesti NSV Ülemnõukogu poolt. Muu tööjaotuse komisjoni liikmete vahel kehtestab komisjon ise. Nii valib komisjon komisjoni esimehe asetäitja ja komisjoni sekretäri ning annab komisjoni liikmetele kas alalisi või ajutisi ülesandeid. Komisjone teenindab tehniliselt ja majanduslikult Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aparaat.

Nagu ülalpool märgitud, on nõukogu organiteks, kelle koosseisu valituna võtavad kohalike nõukogude saadikud alaliselt osa riigivalitsemise tööst, kohalike nõukogude täitevkomiteed ja nõukogude alalised komisjonid.

Täitevkomitee on teda valinud töörahva saadikute nõukogu täidesaatvaks ja korraldavaks organiks ning tema ülesandeks on vastava nõukogu otsuste elluviimise organiseerimine, kultuurilis-poliitilise ja majandusliku ülesehitustöö juhtimine selle nõukogu territooriumil nõukogu ning kõrgema astme riigiorganite otsuste alusel. Täitevkomitee võimupiirid on väga laiaulatuslikud ning sealt jäävad välja ainult küsimused, millede lahendamise õigus kuulub ainult

tööraha saadikute nõukogule. Nende küsimuste arv on käesoleval ajal võrdlemisi väike (nõukogu eelarve kinnitamine, täitevkomitee ja alaliste komisjonide moodustamine, antud nõukogu saadikute volituste küsimused jt.). Täitevkomiteede osatähtsust tõstab veelgi asjaolu, et neile on pandud vastavate nõukogude istungjärkude kokkukutsumine (külanõukogus on see kohustus külanõukogu esimehel) ning ta on üheks peamiseks organiks, kes esitab küsimusi nõukogu istungjärkude päevakorda. Seepärast on rahvasaadikute töö täitevkomiteedes väga vastutusrikas ning suure tähtsusega meie riigivalitsemise töös üldse.

Vastavalt kohaliku nõukogu täitevkomitee niisugustele laiadele võimupiiridele ning tema töö lahutamatu seosele vastava nõukogu tööga kehtib nõue, et täitevkomiteed valitakse ainult vastava nõukogu saadikutest. Täitevkomiteed valitakse nõukogu poolt koosseisus: täitevkomitee esimees, tema asetäitja (või asetäitjad), täitevkomitee sekretär ja täitevkomitee liikmed. Täitevkomitee arvulise koosseisu määrab kindlaks vastav nõukogu ise. Sealjuures on täitevkomitee esimehe ja sekretäri, rajoonide ning suuremate linnade täitevkomiteedes ka täitevkomitee esimehe asetäitja ametikohad palgalised.

Vabariigi kohalike nõukogude käesoleva koosseisu esimestel istungjärgudel valiti kohalike nõukogude täitevkomiteede koosseisu kokku 2512 kohaliku nõukogu saadikut. Juba see arv ise näitab antud tegevusvormi osatähtsust kohalike nõukogude saadikute töös.

Kohalike nõukogude täitevkomiteed on kahekordses alluvuses. Nende tegevust juhivad ühelt poolt neid moodustanud tööraha saadikute nõukogud. See juhtimine väljendub selles, et nõukogu määrab täitevkomitee arvulise ja isikulise koosseisu ja annab juhendeid tema tööks ning kuulab ära täitevkomitee aruandeid tema tööst. Nõukogu otsused majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö alal on täitevkomitee töö aluseks. Nagu eelmises peatükis oli näidatud, ei aruta nõukogud mitte ainult nende ainupädevusse kuuluvaid küsimusi, vaid kõiki kõige põhilisemaid ja tähtsamaid kohaliku elu küsimusi. Teiselt poolt alluvad täitevkomiteed vastavale kõrgemalseisva nõukogu täitevkomiteele. Nii alluvad küla-, alevi- ja rajoonilise alluvusega linnanõukogude täitevkomiteed vastavatele rajooninõukogude täitevkomiteedele, rajooninõukogude ja vabariikliku alluvusega linnanõukogude täitevkomiteed aga otseselt Eesti NSV Ministrite

Nõukogule, kes juhib kõigi meie vabariigi valitsemisorganite tegevust. See allumine n. ö. ülenevas joones kindlustab kõigi meie vabariigi riigivalitsemis-organite ühtse ja sihikindla tegevuse kogu vabariigi ees seisvate ühiste ülesannete lahendamisel.

Kõik oma töö põhilised küsimused lahendab täitevkomitee kui kollegiaalne riigivalitsemis-organ oma istungil. Istungid toimuvad vastavalt vajadusele ning täitevkomitee enda poolt kinnitatud tööplaanile. Täitevkomitee istungeid juhatab täitevkomitee esimees või tema äraolekul tema asetäitja. Kõik küsimused otsustatakse täitevkomitee istungil liht- häälteenamusega, s. o. otsuse poolt peab olema üle poole kohalolevaist täitevkomitee liikmeist, kusjuures istungite kvoorumiks on üle poole täitevkomitee üldisest koosseisust. Täitevkomitee istungil kasutavad täitevkomitee liikmed kõiki õigusi, mis on omased kollegiaalse organi liikmele üldse: otsustava hääle õigust, küsimuste päevakorda esitamise õigust, aruandjatele ja kaasaruandjatele küsimuste esitamise õigust, sõnavõtu õigust jne.

Peale täitevkomitee istungitest osavõtu täidavad täitevkomitee liikmed ülesandeid ka täitevkomitee istungil arutamisele tulevate küsimuste ettevalmistamisel, vastuvõetud otsuste elluviimise organiseerimisel ja kontrollimisel kohtadel, alamalseisvate nõukogude täitevkomiteede töö abistamisel jne., vastavalt täitevkomitee poolt oma töö korraldamisele.

Kogu oma töö eest täitevkomitees vastutab täitevkomitee koosseisu kuuluv rahvasaadik vastava töörahva saadikute nõukogu ees. Üheks tähtsamaks vormiks sel alal on täitevkomiteede aruanded oma tööst nõukogule. Kehtib nõue, et iga täitevkomitee vähemalt üks kord aastas annaks aru oma tööst tervikuna teda valinud töörahva saadikute nõukogule. 1956. aastal täitis selle nõude 93 protsenti kohalike nõukogude täitevkomiteedest. 31 nõukogu täitevkomiteed, nende hulgas 5 rajooninõukogu täitevkomiteed, jättis selle nõude täitmata. Selles tuleb näha tõsist puudust nende nõukogude töös üldse.

Peale selle vastutab täitevkomitee koosseisu kuuluv saadik oma töö eest täitevkomitees ka vahetult oma valijate ees. Iga rahvasaadik on kohustatud oma valijatele aru andma oma tööst rahvasaadikuna. Selle töö hulka kuulub aga ka tema töö nõukogu poolt moodustatud organites, kelle koosseisu ta on valitud.

Veel rohkem kui täitevkomiteedes töötab rahvasaadikuid kohalike nõukogude alalistes komisjonides. Nii on vabariigi kohalike nõukogude käesoleva koosseisu poolt moodustatud kokku 1839 alalist komisjoni, kuhu on valitud 7049 saadikut. Seega on töö alalistes komisjonides kohalike nõukogude saadikute poolt alalise riigivalitsemisalase ülesande täitmise peamiseks vormiks oma ulatuse poolest.

Kohalike nõukogude alaliste komisjonide tegevuse eesmärgiks on nõukogude kaasabi osutamine majandusliku ja kultuurilis-poliitilise töö ning nõukogule alluvate valitsemisorganite juhtimisel ja sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel, rahvasaadikute ja elanikkonna kaasatõmbamine riigivalitsemistööle ning sidemete tugevdamine kohalike töörahva saadikute nõukogude ja laiade rahvahulkade vahel.

Kohalike nõukogude alaliste komisjonide moodustamise ning nende töö üldiseks aluseks on käesoleval ajal Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 26. jaanuari 1957. a. seadlusega kinnitatud Eesti NSV kohalike töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimäärus. Nimetatud põhimäärus põhineb vabariigi kohalike nõukogude seniste töökogemuste üldistamisel ning loob kindla aluse alaliste komisjonide sihipäraseks tööks.

Alalised komisjonid moodustatakse nõukogude poolt majandusliku ja kultuurilise töö mitmesuguste alade järgi (näiteks põllumajanduskomisjon, tervishoiukomisjon, rahvaharidus- ja kultuurikomisjon, rahanduskomisjon jne.), vastavalt kohalikele tingimustele ja konkreetsetele vajadustele. Alalised komisjonid alluvad oma töös ainult neid moodustanud nõukogule.

Alaliste komisjonide põhiülesanneteks on elanikkonnale partei ja valitsuse poliitika selgitamine, küsimuste ettevalmistamine nõukogu istungjärkudele, nõukogu ja kõrgemalseisvate organite otsuste täitmisele kaasabi osutamine ning nende täitmise kontroll, nõukogu territooriumil asuvate ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide töö kontrollimine, valijate juhendite täitmise kontrollimine ja rida teisi. Iga nõukogu, moodustades oma alalised komisjonid, konkretiseerib need põhiülesanded vastavalt nõukogu ees seisvatele ülesannetele.

Meie vabariigi kohalike nõukogude alaliste komisjonide üheks iseärasuseks on see, et nende koosseisu võivad nõukogud vajaduse korral valida vastava nõukogu saadikute

kõrval ka teisi eesrindlikke töötajaid, kes selle nõukogu saadikud ei ole. Nii on kohalike nõukogude käesoleva koosseisu alalistes komisjonides mittesaadikuid kokku umbes üks kolmandik komisjonide liikmete üldisest arvust. Niisugune praktika on vabariigi kohalike nõukogude töös saanud laialdase ulatuse ning vajalik just seal, kus nõukogude saadikute arv on väike ega ole piisav tugevate, töövõimeliste alaliste komisjonide loomiseks. Alaliste komisjonide senine praktiline tegevus on veenvalt tõestanud selle iseärasuse otstarbekohasust. Nõukogu saadikute juhtiv osa alalistes komisjonides on seejuures kindlustatud sellega, et alaliste komisjonide esimeesteks ja nende asetäitjateks võib valida ainult vastava nõukogu saadikuid.

Alaliste komisjonide tööst oleneb suurel määral kogu vastava nõukogu töö edu. Sealjuures on nad rahvasaadikutele riigivalitsemise kogemuste omandamise kooliks ning üheks vahendiks elanikkonna kaasatõmbamisel riigivalitsemistõesse. Meie vabariigi kohalike nõukogude tööst võiks tuua palju häid näiteid sellelt alalt. Näiteks esinesid 1956. aastal vabariigi kohalike nõukogude alalised komisjonid 3962 korral kaasaruannetega nõukogude istungjärgudel ja täitevkomiteede istungitel, võttes osa nende küsimuste ettevalmistamisest, kohapealse olukorra kontrollimisest, tehes oma ettepanekud küsimuses jne. See on suur riiklik töö. Loomulikult ei piirdunud nende töö ainult sellega. Toome illustatsiooniks mõned näited kohalike nõukogude eelmise koosseisu alaliste komisjonide tööst.

Jõgeva rajoonis oli üheks paremaks alaliseks komisjoniks Laiuse külanõukogu põllumajanduskomisjon. Tema esimeheks valiti M. Gorki nimelise kolhoosi sepp rahvasaadik J. Malm. Ehkki komisjoni esimehel polnud algul vastavaid kogemusi, oli ta südameasjaks külanõukogu põllumajanduse küsimused, ja see otsustaski asja edu. Nii näiteks organiseeriti komisjoni ettepanekul kevadkülvil ettevalmistamise ja läbiviimise perioodil kolhoosidevahelised kontrollpostid, kes aitasid kõrvaldada terve rea puudusi. Kontrollpostide töö tulemused arutati läbi ka külanõukogu istungjärgul. Heinatööde ajal avastas komisjon suure puudusena asjaolu, et lisatasu taga ajades hakati niitma ainult lagedalt, kuna põõsaste vahele, kus niitmine on raskem, jäeti rohi kasvama. Komisjon seadis heinatööd oma kontrolli alla ning tõstis küsimuse teravalt üles ka kolhooside juhatuste koosolekutel. Selline komisjoni töö lahutamatu side kolhooside prak-

tilise töö ning konkreetsele ülesannetega oligi tema edu peamiseks põhjuseks.

Sama tööstiil oli omane ka Paide rajooni Koeru külanõukogu põllumajanduskomisjonile (esimees Sootla). Suurt tööd tegi komisjon põllumajandusalaste küsimuste ettevalmistamisel külanõukogu istungjärgule ning üksikute kolhooside mahajäämuse põhjuste väljaselgitamisel. Näiteks jäi «Sädeme» kolhoos 1956. a. kevadel algul maha külvi-töödega. Komisjon kontrollis kohapeal olukorda ning avastas rida olulisi puudusi tööde organiseerimisel. Küsimust arutati ka külanõukogu istungjärgul. Pärast istungjärku kontrollis komisjon pidevalt otsuse täitmist kohapeal. Külanõukogu ja tema alalise põllumajanduskomisjoni organisatsioonilise töö tulemuseks oli see, et «Sädeme» kolhoos lõpetas kevadkülvi esimesena.

Haapsalu linnanõukogu alalise sotsiaalkindlustuskomisjoni abiga lahendati kahe aasta jooksul üle kahesaja pensioniküsimuse. Komisjon aitas sealjuures paljudel vanadel inimestel oma dokumente vormistada ning osutas neile muud kaasabi.

Palju väärtuslikke töökogemusi on Tartu linnanõukogu alalistel komisjonidel. Eriti suure töö tegi ära alaline tervishoiukomisjon rahvasaadik V. Karu juhtimisel. Komisjon võttis oma pideva kontrolli alla linna tervishoiuasutuste töö ning tegi palju ettepanekuid avastatud puuduste kõrvaldamiseks. Komisjoni töö edu üheks põhjuseks oli asjaolu, et ta organiseeris enda ümber laialdase aktiivi eesrindlikest töötajatest, viis nendega läbi nõupidamisi, arutas eelseisvate kontrollimiste teostamise küsimusi ning toimunud kontrollimiste kokkuvõtteid. Samuti oli komisjonil tihe side sanitaarinspeksiooniga ning Punase Risti Seltsiga. Kõik komisjoni poolt organiseeritud kontrollimiste tulemused arutati läbi komisjoni koosolekul kontrollitud asutuste ja ettevõtete juhatajate osavõtul. Komisjoni ettepanekud puuduste kõrvaldamiseks olid alati konkreetsed ja asjalikud. Kõige selle tulemusena muutus linnanõukogu alaline tervishoiukomisjon ühiskondlikus korras tehtava tervishoiualase töö keskuseks linnas.

Ehkki taolisi näiteid võiks tuua veel rohkesti, ei tähenda see veel seda, et vabariigi kohalike nõukogude alaliste komisjonide töös ei esineks suuri puudusi. Vabariigis on veel küllaltki nõukogusid, kelle alalised komisjonid töötavad halvasti, ei osuta nõukogule ega täitevkomiteele kaas-

abi küsimuste lahendamisel ning kelle side töötajate hulka-
dega on nõrk. Nende puuduste peamiseks põhjuseks on see,
et nende nõukogude täitevkomiteed ei osuta alalistele komis-
jonidele kaasabi, ei õpeta ega instrueeri neid töös ega tõmba
kaasa konkreetsete küsimuste lahendamisele.

Vaatleksime lähemalt küsimust selle kohta, millistes põhi-
listes töövormides toimub kohaliku nõukogu alalise komis-
joni liikme tegevus.

Nõukogu valib eraldi alalise komisjoni esimehe ning ko-
misjoni liikmed. Komisjon ise valib enda hulgast komis-
joni sekretäri ning vajaduse korral ka komisjoni esimehe
asetäitja.

Komisjoni esimehe ülesandeks on komisjoni töö üldine
juhtimine, tema koosolekute regulaarne kokkukutsumine,
sidemepidamine täitevkomiteega, komisjoni ettepanekute
elluviimise jälgimine ning komisjoni liikmete poolt neile
antud ülesannete täitmise kontrollimine. Alalise komisjoni
sekretär teeb komisjoni liikmetele teatavaks komisjoni koos-
olekute aja ja koha, protokollib komisjoni koosolekuid, peab
arvestust komisjoni liikmete ja aktivistide komisjoni tööst
osavõtu ja neile antud ülesannete täitmise kohta, hoiab kor-
ras komisjoni asjaajamise ning saadab komisjoni poolt
vastuvõetud ettepanekud õigeaegselt edasi vastavatele asu-
tustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele.

Peale selle võivad alalised komisjonid kehtestada oma
liikmete vahel ka muu alalise tööjaotuse. Näiteks mõnede
komisjonide tööalade jaotamises komisjoni liikmete vahel
(üks kultuurikomisjoni liige tegeleb kunstilise isetegevuse
küsimustega, teine näitliku agitatsiooniga jne.). Sageda-
mini aga esineb see kontrollitavate asutuste, ettevõtete jne.
jaotamises või teatava territoriaalse üksuse kinnitamises
komisjoni liikme kontrolli alla. Viimane tööjaotuse viis esi-
neb sagedasti just suuremakoosseisuliste komisjonide töös
või juhul, kui komisjonide liikmed elavad ja töötavad üks-
teisest territoriaalselt eemal (näiteks rajoonis või külanõu-
kogus), mis juba iseenesest tingib teatava territoriaalse
tööjaotuse.

Palju sagedamini tuleb aga komisjoni liikmetel täita ühe-
kordseid ülesandeid küsimuste ettevalmistamisel nõukogu
istungjärgule või täitevkomitee koosolekule, asutuste ja ette-
võtete töö uurimisel ja kontrollimisel, nõukogu, tema täitev-
komitee ja kõrgemalseisvate organite otsuste kontrollimisel
jne.

Niisuguste kontrollimiste läbiviimisel on komisjoni liikmel õigus tutvuda nende ettevõtete, asutuste või organisatsioonide tööga vahetult kohapeal, vajaduse korral tutvuda nende juhatajate käskkirjade ja korraldustega ning teiste dokumentide ja materjalidega, mis on vajalikud nõukogu, tema täitevkomitee või kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise kontrollimiseks.

Alalise komisjoni liikmel ei ole õigus vahele segada kontrollitava ettevõtte või asutuse operatiivsesse töösse ega anda kohustuslikke juhiseid. See ei tähenda loomulikult seda, et rahvasaadiku ülesandeks oleks ainult puuduste fikseerimine ja kogumine. Just vastupidi. Kogu alalise komisjoni ning iga tema liikme töö peab olema suunatud sellele, et juba kontrollimise käigus puudused kõrvaldataks. See aga peab toimuma ettepanekute tegemise, nõuandmise, praktilise abi osutamise vormis.

Ettevõtete ja asutuste töö iga kontrollimise ja uurimise teiseks tähtsamaks ülesandeks on eesrindlike kogemuste avastamine, uurimine, üldistamine ja levitamine, täiendavate võimaluste ja reservide väljaselgitamine mitmesuguste majandus- ja kultuurialade arendamiseks.

Rahvasaadiku töö alalise komisjoni liikmena on ainult siis edu, kui ta toetub aktiivile, koondab enda ümber vastavate kollektiivide eesrindlikud töötajad, peab nendega nõu ning tõmbab nad kaasa komisjoni praktiliste ülesannete läbiviimisele.

Kontrollimiste tulemused ning muud komisjoni töö tähtsamad küsimused arutatakse läbi alalise komisjoni koosolekul. Alaline komisjon võib kutsuda küsimuse arutamisele ka ameti-isikuid, kelle töö kontrollimise tulemusi arutatakse. Real juhtudel on aga otstarbekohane läbi viia vastav komisjoni koosolek vahetult vastavas ettevõttes või asutuses.

Komisjoni koosolek on otsustusvõimeline, kui temast võtab osa üle poole komisjoni koosseisust. Kõik küsimused otsustatakse lihthäälteenamusega, kusjuures hääletamisest võtavad osa ainult komisjoni koosseisu kuuluvad isikud.

Komisjoni ettepanekutel on soovituslik iseloom. Kui vastavad asutused, ettevõtted või organisatsioonid ei vii neid ellu, võib komisjon oma ettepanekud üle anda täitevkomiteele neile kohustusliku jõu andmiseks. Kui komisjon ei ole nõus ka täitevkomitee seisukohaga, võib ta küsimuse anda otsustamiseks töörahva saadikute nõukogule.

Nagu kõigest ülalöeldust nähtub, on komisjonide liikmete töö laiahaardeline ja vastutusrikas. Seepärast kerkib pea-aegu igal rahvasaadikul üles küsimus tarvidusest täiendada oma teadmisi vastaval alal, omandada vajalikke kogemusi ja töövõtteid. Vastavalt sellele on pandud täitevkomiteedele kohustus tutvustada alalisi komisjone partei ja valitsuse otsustega, samuti oma ning kõrgemalseisvate nõukogude ja nende täitevkomiteede otsustega, mis puutuvad antud komisjoni tööalasse, ning informeerida alaliste komisjonide liikmeid täitevkomitee ees seisvatest ülesannetest ja anda neile nõu kontrollimiste läbiviimiseks. Täitevkomiteed on kohustatud samuti organiseerima alaliste komisjonide vahel kogemuste vahetamist ning levitama nende paremaid töökogemusi.

Erilaadse komisjoni moodustab kohaliku nõukogu mandaatkomisjon. Ehkki ka tema oma iseloomult on alaline komisjon, ei laiene temale alaliste komisjonide põhimääruse eeskirjad ning tema töö toimub teistes vormides. Tema ülesanded seisavad vastava nõukogu saadikute volituste kontrollimises ning kontrollimiste tulemuste ettekandmises nõukogule.

Alaliste komisjonide koosseisu valitud rahvasaadikud on aruandekohustuslikud oma töö eest vastava nõukogu ees. Nõukogud kuulavad selleks regulaarselt oma alaliste komisjonide aruandeid tehtud tööst. Kõrvuti sellega on rahvasaadikud ka selle töö osas aruandekohustuslikud oma valijate ees. Valijatele esitatavates aruannetes oma tööst valgustavad rahvasaadikud tingimata ka oma tööd nõukogu alalises komisjonis, kui nad on neisse valitud.

III. RAHVASAADIKU TEGEVUS SIDEMEPIDAMISEL OMA VALIJATEGA

Rahvasaadiku ning tema tegevuse iseloomustamiseks on meil välja kujunenud ning juurdunud väljendus: saadik on rahva teener. Selle lühikese lausega on antud rahvasaadiku kogu tegevuse alus ja põhisuund.

Nõukogu saadikul pole kõrgemaid huve kui on nõukogude rahva huvid, tema võitlus kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel. See on kõrgeimaks mõõdupuuks iga rahvasaadiku sammule tema riiklikus tegevuses. Samal ajal on iga rahvasaadik teatavate konkreetsete valijate esindajaks antud nõu-

kogus. Nendeks valijateks on inimesed, kes elavad selle valimisringkonna territooriumil, kust antud rahvasaadik on nõukogusse valitud.

Nõukogude demokraatia üheks kõige iseloomustavamaks jooneks on rahvasaadiku ning tema valijate vaheline suhe. Rahvasaadiku side oma valijatega ei avaldu ainult valimiseelsetes kohtumistes ega lõpe rahvasaadiku valimisega, nagu see on iseloomulik saadikutele kodanlikes riikides. Nõukogu saadiku side oma valijatega alles algab rahvasaadiku valimisega ning kestab kogu rahvasaadiku volituste aja jooksul. Selle sideme olemus seisab selles, et rahvasaadik on oma valijate püüdluste, huvide, vajaduste, kogemuste üldistajaks ning väljendajaks vastavas nõukogus, partei ja valitsuse poliitika ning nõukogu otsuste selgitajaks ja elluviimise organiseerijaks valimisringkonnas, et rahvasaadik kogu oma tegevuses on aruandekohustuslik oma valijatele ning kogu oma saadikutegevuse eest vastutab oma valijate ees. See vastutus ulatub kuni rahvasaadiku tagasikutsumise õiguseni valijate poolt juhul, kui rahvasaadik oma tegevusega on näidanud, et ta ei vääri oma valijate usaldust.

Võib tekkida küsimus — kas ei ole selles vastuolu, et rahvasaadik peab ühelt poolt lähtuma kogu nõukogude rahva huvidest ja tahtest, teiselt poolt aga oma valimisringkonna territooriumil elavate valijate huvidest ja tahtest, kelle ees ta on otseselt aruandekohustuslik. Loomulikult pole siin mingit vastuolu. Rahvasaadiku valijate töö ja tegevus on lahutamatu osa kogu nõukogude rahva võitlusest kommunismi ülesehitamisel. Nõukogude rahva üldhuvid ja tahe väljenduvad siin ainult konkreetsetes vormides, konkreetsetes probleemides, valijate konkreetsetes töös, tegevuses ja püüdlustes. Kogu nõukogude rahva huvid ning rahvasaadiku valijate huvid on lahutatamad. Rahvasaadik, lähtudes kogu oma tegevuses nõukogude rahva — kommunismiehtaja huvidest ja tahtest, peab kogu oma saadikutegevusega kaasa aitama uue ühiskonna ülesehitamise konkreetsete küsimuste lahendamisele antud nõukogu territooriumil ning oma valimisringkonnas.

Seepärast on eduka saadikutegevuse eelduseks ja aluseks tihe side rahvasaadiku ja tema valijate vahel, oma valijate töö ja tegevuse, nende püüdluste, vajaduste, kogemuste, nende saavutuste kui ka töös esinevate raskuste ja takistuste, nende igapäevaste murede ja tarviduste põhjalik

tundmine. Iga rahvasaadik peab olema oma valijate lähimaks usaldusmeheks ja nõuandjaks, kelle poole pöörduetakse nii tähtsates ühiskondlikes küsimustes kui ka vajaduse korral isiklike probleemide ja muredega. Ainult nii võib rahvasaadik täita oma tähtsat osa: olla siduvaks lüliliks laiate rahvahulkade ning meie riigivõimu-organite vahel. Võib täiesti veendununa väita, et nõukogu töö edu oleneb suurel määral sellest, kui tugev on side rahvasaadikute ning valijate vahel.

Ennem kui asume vaatlema rahvasaadiku tegevuse vorme sidemepidamisel oma valijatega, tuleb lahendada küsimus — millist osa etendab valimisringkond selles töös.

Vastavalt kehtivale nõukogude valimissüsteemile toimuvad nõukogude valimised valimisringkondade järgi. See tähendab, et nõukogu valimisteks jagatakse selle nõukogu territoorium vastavalt elanike arvule territoriaalseteks üksusteks — valimisringkondadeks, kusjuures igast valimisringkonnast valitakse nõukogusse üks saadik. Seega on iga valimisringkonna elanikel oma esindaja vastavas nõukogus ning igal saadikul oma kindel valimisringkond.

Niisugusel valimiste läbiviimise korral on väga suur tähtsus. Tema tulemuseks on asjaolu, et rahvasaadik saab oma volitused otse valijateilt, kelle ees ta vastutab oma saadiku tegevuses, teiselt poolt on igal valijal antud nõukogusse teatud saadik, kelle kaudu ta on sidemes selle nõukoguga. See pärast on selge, miks on valimisringkond selleks keskuseks, kus toimub rahvasaadiku töö oma valijate keskel.

Valimisringkondade järgi valimistest tulenevad aga ka mõningad iseärasused rahvasaadiku ja valijate vahelise sideme alal.

Valijad kuuluvad valimisringkonda mitte oma töökoha, vaid elukoha järgi. Seetõttu toimub rahvasaadiku side oma valijatega valijate elukoha järgi.

Side rahvasaadiku ja valija vahel on side valimisringkonna kaudu. Järelikult tuleb lugeda valijateks, kelle ees rahvasaadik oma tegevuses vastutab ja kellega ta sidet peab, valijad, kes elavad selle valimisringkonna territooriumil. Elanike koosseis valimisringkonnas võib aga rahvasaadiku volituste aja jooksul muutuda. Valimisõiguslikud Nõukogude kodanikud, kes asuvad antud rahvasaadiku valimisringkonna territooriumile elama pärast valimisi, kasutavad kõiki samasuguseid õigusi nagu need kodanikudki, kes

elasid seal valimiste ajal, ning muutuvad selles mõttes antud rahvasaadiku valijateks.

Rahvasaadiku üheks esimeseks ülesandeks pärast valimisi on põhjalikult tundma õppida oma valimisringkonda. Selle ülesande täitmise iseloom oleneb muidugi valimisringkonna suurusest, sellest, kas rahvasaadik ise elab ringkonna territooriumil või väljaspool seda jne. Näiteks linna-, alevi- ja külanõukogude saadikud külastavad oma valijaid nende kodudes, õpivad tundma nende vajadusi ja arvamusi, rajooninõukogu saadikud, kes elavad väljaspool oma valimisringkonda, külastavad vastavat kolhoosi, külanõukogu, tutvuvad nende tööga, vestlevad valijatega jne.

Suuremate valimisringkondade puhul kerkib küsimus selle kohta, milline on rahvasaadiku suhe asutuste, ettevõtete ja organisatsioonidega, kes asuvad valimisringkonna territooriumil. Tõsi, real juhtudel, eriti linnades ja alevites, nende asutuste ja ettevõtete töölised ja teenistujad ei ole antud rahvasaadiku valijad, kuna nad elavad väljaspool rahvasaadiku valimisringkonda. Kuid sellest ei tulene, et rahvasaadik ei peaks huvi tundma tema valimisringkonnas asuvate ettevõtete ja asutuste töö vastu. Rahvasaadik ei ole üksi oma valijate esindajaks antud nõukogus, vaid samal ajal ka nõukogu esindajaks vastavas valimisringkonnas. Seepärast peab ta tundma õppima oma valimisringkonna territooriumil asuvate ettevõtete ja asutuste tööd, nende töötajate kollektiive, aitama neid kerkinud raskuste lahendamisel, kontrollima nõukogu otsuste täitmist nende poolt jne.

Rahvasaadiku tegevuse peamised vormid oma valimisringkonnas on järgmised: valijate vastuvõtt ning kaasabi osutamine nende mitmesuguste avalduste ja kaebuste lahendamisel, töö valijate juhenditega; partei ja valitsuse ning vastava nõukogu otsuste selgitamine valijatele ning nende täitmise organiseerimine ja kontroll; aruanded valijatele oma tööst ning vastava nõukogu tööst.

Valijatel peab olema võimalus pöörduda isiklikult oma saadiku poole teda huvitavates mitmesugustes küsimustes. Väikestes valimisringkondades (näiteks külanõukogu valimisringkondades), kus rahvasaadik ise elab ja töötab oma valijate keskel, valijatele rahvasaadiku poole pöördumine mingisuguseid raskusi ei tekita ning siin sel alal järelikult erilisi töövõtteid vaja ei ole. Suurte valimisringkondade puhul või juhul, kui rahvasaadik ise elab ja töötab väljaspool oma valimisringkonda, tuleb valijatele aga luua või-

malus pöördumiseks rahvasaadiku poole. Selleks organiseerivad rahvasaadikud oma valimisringkonna territooriumil valijate vastuvõtu. See tähendab, et valijatele teatavakstehtud päeval ja ajal ning kindlas kohas võtab rahvasaadik oma valijaid vastu ning iga valija, kes soovib oma saadikuga ükskõik mis küsimuses rääkida, võib rahvasaadiku sel ajal sealt leida. Valijate vastuvõtu organiseerimise küsimused lahendatakse rahvasaadikute poolt vastavalt konkreetsetele tingimustele, nagu näiteks olenevalt valimisringkonna suuruselt, rahvasaadiku enda elu- ja töökohast jne. Kuid ka siin on kujunenud mõningad üldised põhimõtted, millest rahvasaadikud juhivad.

Valijate vastuvõtu organiseerivad rahvasaadikud tingimata valimisringkonna territooriumil ja kohas, kuhu valijatel on hõlbus tulla. Näiteks ei tule õigeks pidada mitte ammu tagasi reas vabariigi rajoonides esinenud praktikat, kus rajooniorganite vastutavad töötajad määrasid rajooninõukogu saadikutena oma valijate vastuvõtu kohaks oma töökoha rajooni keskuses, ehkki nende valimisringkonnad asuvad väljaspool keskust. Linnades ja alevites võtavad rahvasaadikud valijaid vastu majavalitsuste ruumides, ettevõtete ja asutuste ruumides, mis asuvad valijate elukoha läheduses jne., maal kolhoosikeskustes, külanõukogu ruumides, kooli- ja rahvamajades jne.

Valijate vastuvõtu aeg peab olema valijatele sobiv. Vastavalt sellele võtavad rahvasaadikud valijaid vastu linnades ja alevites õhtutundidel, kui valijad on tööst vabad.

Valijate vastuvõtu koht ja aeg tehakse valijatele laiaulatuslikult teatavaks. Üheks kõige levinumaks teatavakstegevise viisiks on vastavasisuliste teadaannete ülespanemine valimisringkonna territooriumil. Eesti NSV Ülemnõukogu ning rajooninõukogude saadikud on enamikel juhtudel oma vastuvõtu aja ja koha teatavaks teinud ka kohalikus ajalehes. Igast muudatusest väljakuulutatud ajas teatatakse tingimata valijatele. Eesti NSV Ülemnõukogu Paide valimisringkonna nr. 86 saadik E. Visk talitas näiteks ühel juhul, kui ta ootamatult ei saanud minna valijate vastuvõtule ühte külanõukogusse, järgmiselt. Ta palus külanõukogu sekretäri üles märkida valijate nimed ja aadressid, kes soovisid rääkida temaga ning hiljem külastas ise neid valijaid.

Valijate vastuvõtu sagedusena on vabariigi kohalike nõukogude praktikas välja kujunenud üks-kaks korda kuus, kus-

juures vastuvõtu päev ja aeg määratakse enamikul juhtudel püsivatena (näiteks iga 1. ja 15. kuupäev või iga kuu 1. ja 3. pühapäev sel ja sel kellaajal jne.). Niisuguse püsiva vastuvõtuoja eelis seisab selles, et tema puhul ei ole vaja igakordset eraldi teatamist toimuvast vastuvõtust.

Mõningane omapära valijate vastuvõtul on Eesti NSV Ülemnõukogu saadikutel, kes elavad Tallinnas ning kelle valimisringkond asub vabariigi rajoonides. Need rahvasaadikud enamikul juhtudel ei ole määranud kindlat vastuvõtupäeva pikemaks perioodiks ette, vaid teatavad oma valimisringkonna külastamisest ning seoses sellega valijate vastuvõtu organiseerimisest oma valijatele iga kord eraldi. See asjaolu on tingitud suurest vahemaast valimisringkonna ning rahvasaadiku elu- ja töökoha vahel.

Rahvasaadikud, kes elavad väljaspool oma valimisringkonda või kelle valimisringkond on territooriumilt suur, teevad peale selle valijatele teatavaks oma aadressi kirjade saatmiseks.

Enamik rahvasaadikuid ei piirdu ainult valijate vastuvõtuga, vaid külastavad ise valijaid nende töö- või elukohas, et tutvuda nende elu ja tööga. Näitena võiks tuua Võru linnanõukogu eelmise koosseisu saadiku H. Neeme. Rahvasaadik Neeme külastas regulaarselt oma valijaid nende kodudes, vestles nendega nende tööst, kuulas ära valijate arvamused, soovid ja vajadused. Kuna linnanõukogu valimisringkond ei ole eriti suur, siis rahvasaadik tundis peatselt oma valijaid isiklikult. Rahvasaadikul tuli lahendada palju valijate poolt esitatud küsimusi, nii ühiskondlikku laadi kui ka isiklikke. Loomulikult oli rahvasaadiku autoriteet oma valijate hulgas suur.

Valijate vastuvõtul, vestlustes valijatega, samuti kirja teel jne. esitavad valijad tihti rahvasaadikule mitmesuguseid avaldusi, real juhtudel ka kaebusi ameti-isikute tegevuse peale, ning paluvad rahvasaadikult kaasabi nende lahendamisel. Sellest tuleneb üks rahvasaadiku tegevuse vorme: kaasabi osutamine valijatele nende mitmesuguste avalduste ja kaebuste lahendamisel. Selles töövormis väljendub ilmekalt nõukogude demokraatia olemus, riigivõimu-organite side rahvahulkadega, nõukogu saadiku printsipiaalselt erinev seisund kodanlike riikide «esindusorganite» liikmete seisundist. Meil näevad valijad oma saadikus oma lähemat usaldusmeest, seltsimeest, kelle poole pöörduetakse nõu ja abi saamiseks

tihti isiklikes asjus, tihti ühiskondlikku tähtsust omavates küsimustes.

Millistest üldistest seisukohtadest lähtuvad rahvasaadikud oma selle töö korraldamisel?

Rahvasaadikul, nagu me teame, ei ole õigust anda kohustuslikke juhiseid ja korraldusi riigiorganitele ega muuta või tühistada nende otsuseid. Tuleb märkida, et paljudel juhtudel pole valijate poolt ülestõstetud küsimuste lahendamisel seda vajagi. Sageli piisab valija rahuldamiseks küsimuse selgitamisest, talle nõu andmisest, kuidas talitada. Real teistel juhtudel aitab küsimuse lahendamiseks sellest, kui rahvasaadik vestleb asjaomaste isikutega, juhib nende tähelepanu esiletoodud puudustele või asjaoludele, aitab organiseerida küsimuse lahendamist valijate oma jõududega.

Kuid esineb küllalt tihti küsimusi, kus sellest ei piisa ning millede lahendamine on võimalik ainult vastavate riigiorganite poolt. Sel juhul annab rahvasaadik küsimuse lahendamise üle riigiorganile, kelle kompetentsi küsimuse lahendamine kuulub.

Riiklikus töös juba suuremaid kogemusi omavatel rahvasaadikutel on välja kujunenud oma tegevuses kindel reegel: enne kui asuda küsimuse lõplikule lahendamisele või anda küsimus koos oma ettepanekuga lahendamiseks vastavale ameti-isikule, välja selgitada kõik vajalikud asjaolud ning kindlaks määrata oma seisukoht küsimuses. Keerulisemate küsimuste puhul, kui asjaolud või vastavad eeskirjad ja normid rahvasaadikule endale selged ei ole, hoiduvad need rahvasaadikud kohese vastuse andmisest ning selgitavad ennem endale küsimuse.

Kui rahvasaadik annab küsimuse lahendamiseks vastavale riigiorganile, on väga soovitatav, et rahvasaadik lisaks juurde oma arvamuse asja kohta (eeldusel muidugi, et ta on küsimuse endale selgitanud). Selline arvamus, põhinedes vastavate asjaolude ning kohapealse olukorra tundmisel, aitab riigiorganitel vastu võtta õige otsuse.

Milliste vahenditega kindlustab rahvasaadik talle valijate poolt esitatud küsimuse, avalduse või kaebuse õige lahendamise vastava riigiorгани poolt?

Peamine vahend selleks on rahvasaadiku kui rahvaesindaja autoriteet. Rahvasaadik, nagu eespool näidatud, selgitab oma seisukoha vastavale riigiorganile ning teeb ettepaneku küsimuse lahendamiseks. Kui rahvasaadiku seisukoht on kooskõlas seadustega ning teiste eeskirjadega, piisab

enamikel juhtudel sellest küsimuse õigeaks lahendamiseks. Vastavalt kehtivale korrale on riigiorganid kohustatud rahvasaadikule küsimuse lahendamisest teatama, kui küsimus on tulnud neile rahvasaadiku kaudu. Samuti tuleb tunnistada rahvasaadiku õigust saada ameti-isikute jutule väljaspool järjekorda saadikutegevuse küsimustes.

Kui küsimus on rahvasaadiku arvates valesti lahendatud, lahendamisega venitatakse või suhtutakse küsimusse bürookraatlikult, pöördub rahvasaadik harilikult täitevkomitee poole vastavate abinõude tarvituselevõtmiseks. Ka Eesti NSV Ülemnõukogu saadikud lahendavad analoogilistel juhtudel küsimusi kohalike nõukogude täitevkomiteede kaasabil. Küsimustes aga, mis puudutavad vabariiklikke organeid, pöörduvad nad tihti kaasabi saamiseks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poole.

Kohalike nõukogude saadikud võivad küsimuse esitada ka täitevkomitee istungi päevakorda võtmiseks, samuti aga küsimuse üles tõsta nõukogu istungjärgul. Peale selle on rahvasaadikul arupärimisõigus, millest oli juttu eespool.

Lõpuks tuleb juhtida tähelepanu veel ühele töövõttele, mida seni vabariigis kasutatakse rahvasaadikute poolt kahjuks väga vähe. Nimelt on väga otstarbekohane erinevate nõukogude saadikutel, kelle valimisringkonnad langevad territoriaalselt osaliselt kokku, kasutada üksteise abi valijate poolt esitatud avalduste jne. lahendamisel. Näiteks võib real juhtudel olla külanõukogu saadikul kasulik pöörduda küsimuses, mille lahendamine kuulub rajooniorgani või vabariikliku organi kompetentsi, vastava rajooninõukogu või Eesti NSV Ülemnõukogu saadiku poole, kelle valimisringkond asub samas. Teiselt poolt on aga näiteks Eesti NSV Ülemnõukogu saadikul real juhtudel kasulik lahendada küsimust vastava rajooninõukogu või külanõukogu saadiku kaasabil, kes tunneb paremini kohapealseid olusid ja inimesi.

Toome mõningaid näiteid rahvasaadikute töö kohta valijate avalduste ja ettepanekute lahendamisel.

Suur autoriteet oma valijate keskel on Eesti NSV Ülemnõukogu Kohila valimisringkonna nr. 10 saadikul E. Ausil. Juba 50 aastat töötab ta kooliõpetajana, sellest 41 aastat Juurus. Suurte teenete eest rahvahariduse alal on talle omistatud Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetus. Juba teist korda valisid Kohila valimisringkonna valijad oma lugupeetud hallipäise kooliõpetaja Eesti NSV Ülemnõukogu saadikuks. Palju on rahvasaadik Ausil tulnud lahendada mit-

mesuguseid valijate ettepanekuid, avaldusi, soove. Tema tegevust sel alal iseloomustab eelkõige järjekindlus ja püsivus. Tihti võib teda näha Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu juhtivate töötajate, samuti vabariigi ministrite jt. juures, kus ta esitab oma valijate soove ja ettepanekuid ning taotleb nende täitmist. Nii avati tema initsiatiivil Juurus lasteaed, pikendati bussiliini, seati korda elanike elektriga varustamine jne. Mitmel korral tuli rahvasaadikul vahele segada, enne kui suudeti Seli sanatooriumi, mis asub tema valimisringkonnas, sisse seada keskküte. Temale omase püsivuse ja järjekindlusega taotles rahvasaadik Aus oma valijate ettepaneku lahendamist — ehitada Mahtra ülestõusu 100. aastapäeva tähistamiseks Juuru rahvamaja. Rahvasaadiku initsiatiiv kandis vilja ning praegu on rahvamaja ehitustööd käimas.

Väga rikkalik on Eesti NSV Ülemnõukogu Tallinna valimisringkonna nr. 14 rahvasaadiku Anna Nõmme praktika valijate avalduste ja ettepanekute lahendamisel. See tagasihoidlik, kuid oma valijate soovidesse väga tähelepanelikult suhtuv rahvasaadik on võitnud oma valijate täieliku usalduse ja lugupidamise. Ta on muutunud oma valijate lähemaks usaldusmeheks, kelle poole pööratakse nõu ja abi saamiseks kõige erinevates küsimustes. Näiteks pöörduis kord rahvasaadiku poole ühe tema valimisringkonnas asuva maja elanikud ning teatasid talle, et samas majas elunev naiskodanik K. on ajutiselt sattunud raskesse olukorda. Rahvasaadik läks viivitamata kohale ning leidiski, et temale räägitud jutt vastas tõeale. Naiskodanik K-l olid kahe ja poole kuused kaksikud, ise ta ajutiselt ei töötanud kusagil ning seepärast oli sattunud raskesse olukorda. Rahvasaadik astus kohe ühendusse vastavate asutustega, aitas paigutada lapsed lastesõime ning nende emale tööd leida.

Või toome ühe teise näite. Ühel päeval tuli rahvasaadik A. Nõmme juurde 87-aastane vanainimene E. ning läbi pisarate kurtis oma häda. Ta poeg, kes elas teises linnas, oli oma vana ema unustanud ning jätnud ta ilma majandusliku abita. Mida teha? Kõige lihtsam näis olevat anda asi kohtusse, sest seadus oli ju ema poolel. Kuid kui palju vaeva oleks see vanale emale tekitanud ning kui palju alandust käia oma pojaga kohut. Rahvasaadik valis teise tee. Ta kirjutas ise pojale tõsise kirja ning nõudis, et poeg oma vana ema abistaks. Varsti saigi rahvasaadik vastuse, kus

poeg tunnistas oma viga ja andis lubaduse nüüdsest peale oma emale regulaarselt raha saata.

Kuid vahel esineb ka valijate poolt avaldusi, mis ei ole põhjendatud. Nii pöördus rahvasaadik Nõmme poole kodanik S. ning kaebas täitevkomitee tegevuse peale, kes polnud talle andnud orderit tema poolt soovitud korterile. Rahvasaadik kontrollis kohapeal olukorda ning leidis, et täitevkomitee oli talitanud õigesti ja andnud orderi perekonnale, kes seda väga hädasti vajas. Rahvasaadik selgitas pärast seda valijale, miks täitevkomitee otsus on õige.

Eesti NSV Ülemnõukogu Audru valimisringkonna nr. 95 saadiku I. Jürna tegevust iseloomustab küsimuste lahendamisel tihe side kohalike organitega. Sellest üks näide. Oma valimisringkonnas asuva Lavassaare turbatööstuse kollektiivi tööga tutvudes selgus, et turbatööstuse tööd takistab asjaolu, et turba tellijad — ettevõtted — ei vea õigeaegselt turvast ära. Rahvasaadik astus viivitamata samme küsimuse lahendamiseks. Tema initsiatiivil viisid Pärnu linna ja Pärnu rajooni täitevkomiteed läbi nõupidamise vastavate ettevõtete ja raudtee esindajatega, kus lepiti kokku turba koheseks äraveoks. Nii ka talitati ja peatselt oli ettevõtte tootmistegevuse kitsaskoht likvideeritud.

Aktiivselt kasutavad rahvasaadikud ka küsimuste lahendamiseks nõukogu istungjärke. Abja rajooninõukogu saadikule T. Liimandile kaebasid valijad Kaarli harukaupluses esinevate korralageduste pärast. Rahvasaadik leidiski kohapeal, et kaebused vastasid tõele. Ta esitas küsimuse külanõukogule ja palus seda arutada külanõukogu istungjärgul. Nii tehtigi. Lõpptulemusena kuritarvitusi toime pannud kaupluse juhataja vallandati.

Jõgeva rajooninõukogu saadikul A. Kallol tuli lahendada tema valimisringkonnas elavale pimedale vanainimesele toetuse määramise küsimus. Rajooni täitevkomitee sotsiaalkindlustuse osakonna juhataja, selle asemel et küsimust operatiivselt lahendada, asus paberliku asjaajamise teele. Hiljem selgus, et tema poolt antud akti vormid olid koguni valed. Selle tõttu küsimuse lahendamine venis. Ehkki küsimus lõpuks lahendati, ei jäänud rahvasaadik rahule. Rajooninõukogu istungjärgul kritiseeris ta teravasti sotsiaalkindlustuse osakonda, kes venitab eluliselt tähtsate küsimuste lahendamisega ning nõudis bürokraatliku suhtumise kohest likvideerimist osakonnas.

Väga suur tähtsus kogu rahvasaadiku tegevuses on v a l i

jate juhendite täitmise kindlustamisel. Valijate juhendites oma rahvasaadikule väljendub valijate tahe ning püüe veelgi kiiremini edasi arendada meie rahvamajandust ja kultuuri, kõrvaldada teel esinevad takistused ja raskused, likvideerida koheselt töös esinevad puudused, pidevalt parandada töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamist ning igati tugevdada meie riigi võimsust. Valijate juhendid on üheks sideme vormiks rahvasaadikute ja nõukogu ning valijate vahel. Nende kaudu valijad suunavad ja mõjutavad oma saadikute ning kogu nõukogu tegevust, teiselt poolt võimaldavad nad nõukogul oma töös täielikumalt toetuda töötajate initsiatiivile ning paremini rahuldada nende vajadusi. Seepärast ongi valijate juhenditel nõukogu töös tähtis koht.

Meie vabariigi nõukogude saadikute tegevuspraktikast võib tuua palju näiteid tähelepanelikust suhtumisest valijate juhenditesse ning järjekindlusest nende elluviimise kindlustamisel. Näiteks andsid valijad Jõhvi rajooninõukogu saadikule Põdrale juhendi taotlema Alutaguse külanõukogu raamatukogu ületoomist Laagnale, kuna raamatukogu endine asukoht oli raamatukogu kasutajatest kaugel ja raskesti ligipääsetav. Koos Alutaguse külanõukoguga lahendaski rahvasaadik selle küsimuse.

Suure-Jaani rajooni Kaansoo külanõukogus andsid valijad rahvasaadik Karlsonile juhendi taotlema bussi ooteruumi ehitamist külanõukogu territooriumil. Rahvasaadiku püsivuse tulemusena see valijate juhend täidetigi rajooniorganite abiga.

Real juhtudel organiseerivad rahvasaadikud valijate juhendite täitmist valijate endi abiga. Näiteks andsid valijad Eesti NSV Ülemnõukogu Tallinna valimisringkonna nr. 3 saadikule A. Laansalule juhendi kindlustada varemete koristamine Ristiku tänava maja nr. 28 õuelt. Varemed võtsid oma alla kogu õue. Samal ajal aga polnud majaanike lastel mängukohta ning puudusid korralikud puukuurid. Rahvasaadiku initsiatiivil lahendati küsimus. Varemete koristamisest võtsid majaanikud ise aktiivselt osa, vabamenud territooriumile aga ehitas majavalitsus puukuurid.

Eesti NSV Ülemnõukogu saadiku I. Gutvese initsiatiivil asuti Võru rajooni Sõmerpalu külanõukogus ehitama uut koolimaja kohalike elanike abil ning kolhooside osavõtul.

Vabariigis on rida kohalikke nõukogusid, kes kogusid kokku valimiskampaania ajal nende saadikutele valijate

poolt tehtud juhendid ning kinnitasid konkreetse plaani nende elluviimiseks (näiteks Kohtla-Järve linnanõukogu, Valga ja Elva rajooninõukogude täitevkomiteed).

Kuid see ei tähenda, et töö valijate juhendite elluviimise alal oleks vabariigis rahuldaval tasemel. Sel alal esineb veel väga palju puudusi. Nende üheks põhjuseks tuleb lugeda asjaolu, et real juhtudel ei ole veel nõukogude täitevkomiteede töötajatel ja rahvasaadikutel endil täit selgust, mida kujutab endast valijate juhend, kuidas toimub nende andmine saadikutele, milliste organisatsiooniliste vahenditega tuleb kindlustada nende elluviimist.

Valijate juhendiks tuleb lugeda valijate poolt kollegiaalselt oma saadikule ning tema kaudu vastavale nõukogule antud ülesannet. Seega eraldab valijate juhendit üksikute valijate ettepanekutest, avaldustest ja soovidest just see, et ta on valijate ühise tahte väljenduseks. Juhendeid saadikule, mis jääb tema tegevusprogrammiks eeloleval perioodil, ei saa anda üksik valija. Ta võib küll ettepaneku teha saadikule ühe või teise juhendi andmiseks või siis esitada oma ettepaneku või soovi otseselt saadikule ilma et sel oleks juhendi jõudu. Valijate juhend, olles valijate ühise tahte väljendajaks, süvendab valijates riiklikku suhtumist lahendamist vajavate küsimuste ülestõstmisel, nende pere-mehetunnet oma võimuorganite töö suunamisel, ergutab nende initsiatiivi.

Valijate juhendite eraldamine ainult selle põhjal, millist küsimuste ringi ta haarab, ei ole küllaldane. Selle seisukoha järgi tuleks lugeda valija ettepanek küsimuses, mis puudutab paljusid valijaid, valijate juhendiks, ettepanek aga, mis puudutab üksikut valijat või üksikuid valijaid, valija ettepanekuks, tema sooviks.¹ Mida mõtlevad aga teised valijad ühe või teise ettepaneku kohta, jääks siin üldse kõrvale. Kuid just see on otsustav. Valija ettepanek muutub valijate juhendiks oma saadikule ainult siis, kui temaga ühinevad teised valijad, kui ta muutub valijate ühiseks tahteks. See väldib juhuslike, läbimõtlematute ning vastukäivate juhendite andmist ning on tunnuseks, mis tõstab valija juhendi erikohale valijate muudest avaldustest ja ettepanekutest ning mis nõuab eriliste organisatsiooniliste abinõude tarvituselevõtmist nende täitmise kindlustamiseks.

¹ Вt. Г. Л. Котов и др., Отчеты депутатов местных Советов перед избирателями, Москва, 1956, lk. 35.

See ei vähenda loomulikult rahvasaadiku töö tähtsust üksikute valijate ettepanekute, soovide ja avalduste alal. Eriti väärtuslikud rahvasaadikule tema tegevuses on valijate ettepanekud ja arvamused üldise iseloomuga küsimuste lahendamiseks, nõukogu ja teiste riigiorganite töö parandamiseks, esinevate puuduste kõrvaldamise viiside kohta jne. Nende vastandamine valijate juhenditele selles tähenduses, et neisse tuleks suhtuda pealiskaudsemalt ja vähema tähelepanuga, ei ole õige. Kuid vahet rahvasaadikule kohustuslike valijate juhendi kui valijate kollektiivse tahte ning üksikute valijate ettepanekute ja arvamuste vahel tuleb teha.

Rahvasaadikule tema valijate poolt juhendite andmine toimub peamiselt valimiseelsetel kohtumiskoosolekutel ning saadiku aruande esitamisel valijatele oma ning vastava nõukogu tööst. Oleks vajalik, et neil mõlematel koosolekutel tõstetaks rahvasaadikule juhendite andmise küsimus üles eraldi punktina. Nii näiteks pärast seda, kui valimiseelset kohtumiskoosolekul on saadikukandidaati valijatele tutvustatud ning kandidaat ise on rääkinud sellest, millest ta hakkab juhinduma tema saadikuks valimise korral, teevad valijad oma ettepanekud ning annavad tulevasele rahvasaadikule juhendid tema tööks rahvasaadikuna. Sama toimuks rahvasaadiku aruandekoosolekul pärast rahvasaadiku aruande ärakuulamist ning läbiarutamist. Niisugune kord looks kindla aluse tööks valijate juhenditega ning tugevdaks rahvasaadiku ning nõukogu vastutustunnet oma töö eest valijate ees.

Kahjuks praktikas ei talitata alati nii ning «valijate juhendid» tuletatakse hiljem üksikute valijate sõnavõttudest ja arvamuseavaldustest, mis võivad olla omavahel isegi vasturääkivad. Sellest ka tulevad paljud arusaamatused töö valijate juhenditega ning asjaolu, et mõnel nõukogul neid üldse ei olegi.

Nagu märgitud, on valijate juhendite andmise peamiseks vormiks valimiseelsed kohtumiskoosolekud ning rahvasaadiku aruandekoosolekud. Kuid juhendi andmine on võimalik ka väljaspool neid. Nii võiks neid anda ka teistel valijate koosolekutel, kui selleks on tekkinud edasilükkamatu vajadus. Kui töö valijate juhenditega asub vabariigi nõukogude töös sellele kohale, mida ta väärrib, loob nõukogude töö praktika kahtlemata ka veel teisigi vorme rahvasaadikuile juhendite andmiseks.

Valijate juhendid on iga rahvasaadiku töö aluseks. Nende

täitmisest oleneb suurel määral rahvasaadiku autoriteet oma valijate hulgas ning side nendega. Seepärast on iga rahvasaadiku kohustuseks pidevalt kontrollida valijate juhendite täitmist ning organiseerida nende elluviimist. Rahvasaadik peab oma valijaid pidevalt informeerima nende poolt antud juhendite täitmise käigust ning oma aruandes valijatele tingimata valgustama ka valijate juhendite täitmise küsimust.

Rea vabariigi täitevkomiteede praktikas on välja kujunenud teatav kord töös valijate juhenditega. Valijate juhendid kogutakse juba valimiskampaania käigus kokku ning pärast valimisi töötab täitevkomitee välja konkreetse plaani nende elluviimise kindlustamiseks. See plaan esitatakse läbivaatamiseks ning kinnitamiseks vastavale nõukogule. Seega omandavad valijate juhendid nõukogu otsuse jõu ning on täitmiseks kohustuslikud vastavatele asutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele. Samas korras vaadatakse läbi valijate juhendid, mis on antud rahvasaadikutele aruandekoosolekutel. See kord peaks muutuma üldiseks vabariigi nõukogude töös.

Praktikas esineb mõnel juhul ka valijate juhendeid, mida pole võimalik antud ajal täita või mille täitmine pole otsustarbekohane. Harilikult on selle põhjuseks see, et valijad juhendi andmisel polnud teadlikud kõigist antud küsimusega seotud asjaoludest. Nõukogu on rea küsimuste lahendamisel seotud ka materiaalsete võimalustega ning vahel tuleb mõne küsimuse lahendamine paratamatult edasi lükata. Kuid kaugeltki õige pole neist juhenditest vaikides mööda minna. Ka need valijate juhendid tuleb tingimata esitada täitevkomitee poolt nõukogule seisukoha võtmiseks koos täitevkomitee ettepanekuga ning nende lahendamise edasilükkamisel seda valijatele üksikasjaliselt selgitada.

Kuidas aga talitada valijate poolt rahvasaadikule antud juhendiga, mis on antud küsimuses, mille lahendamine kuulub mitte antud nõukogu, vaid mõne kõrgemalseisva organi kompetentsi? Näiteks antakse külanõukogu saadikule juhend küsimuses, mille lahendamine oleneb rajooni täitevkomiteest või mõnest temale alluvast asutusest. Sel juhul oleks otsustarbekohane talitada järgmiselt. Ka selle juhendi vaataks külanõukogu koos teiste juhenditega läbi ning koos oma seisukohaga saadaks küsimuse edasi rajooni täitevkomiteele ning rajooninõukogu sellele saadikule, kelle valimisringkond asub selles külanõukogus. Rajooninõukogu peaks nii-

sugused küsimused läbi vaatama samuti nagu tema saadikutele antud juhendid. Tõsi, praegu vabariigis veel sellist praktikat välja kujunenud ei ole, kuid niisuguse korra kasutamise aitaks kahtlemata kaasa valijate juhendite paremale lahendamisele.

Eesti NSV Ülemnõukogu saadikute töös on välja kujunenud järgmine praktika. Rahvasaadik ise saadab need oma valijate juhendid, mida ei saa oma ega valijate jõududega lahendada, vastavatele organitele, kellest oleneb küsimuse lahendamine, ning kontrollib küsimuse lahendamise käiku. Kui küsimuse lahendamisega tekib raskusi, pöörduvad rahvasaadikud harilikult Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poole, kes osutab neile kaasabi. Niisugused küsimused jäävad Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi juhtkonna kontrolli alla kuni nende lahendamiseni.

Nagu märgitud, peavad rahvasaadikud informeerima oma valijaid juhendite täitmise käigust ning tingimata valgustama seda küsimust oma aruannetes valijatele. Tööd valijate juhendite täitmisel tuleb käsitleda ka täitevkomitee aruannetes oma tööst vastavale nõukogule ning elanikkonnale. Materjale selle küsimuse kohta tuleks regulaarselt avaldada ka kohalikus ajakirjanduses. Igas täitevkomitees peaks olema kindel arvestus valijate juhendite kohta ning süstemaatiline kontroll nende täitmise üle.

Iga rahvasaadik peab kogu oma töös meeles pidama ja juhinduma V. I. Lenini õpetusest selle kohta, et nõukogu saadikud «...peavad ise töötama, ise täide viima oma seadused, ise kontrollima seda, mis neist elus saab, ise otsest vastutama oma valijate ees».¹ Sellest tuleneb rahvasaadiku ühe tegevusvormina partei ja valitsuse ning vastava nõukogu otsuste selgitamine oma valijatele ning nende täitmise organiseerimine ja kontroll oma valimisringkonnas. Nõukogu saadik ei ole ainult otsuste vastuvõtjaks ning juhendite andjaks, vaid ka aktiivseks võitlejaks nende elluviimise eest, oma valijate organiseerijaks ja mobiliseerijaks partei ja valitsuse ning nõukogu otsuste täitmisele. Just seda ootavad valijad oma saadikutelt ning selles väljendub üks erijoon valijate ja nende saadikute vaheliste suhete alal meie maal.

Näiteks teeb suurt tööd sel alal oma valimisringkonnas

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 396.

Eesti NSV Ülemnõukogu Viljandi linnavalimisringkonna nr. 118 saadik D. K u z m i n. Rahvasaadik Kuzmin, kes ise elab ja töötab Tallinnas, viibib tihti oma valimisringkonnas, võtab osa linnanõukogu istungjärgudest, esineb ettekangetega partei ja valitsuse poliitikast ning Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärgude tööst ettevõtete ja asutuste kollektiivide ees ning valijate koosolekutel. Koos sellega tutvub ta kohalike valitsemisorganite, samuti linnas asuvate ettevõtete tööga, annab neile nõu ning vajalikel juhtudel osutab kaasaabi. Eesti NSV Ülemnõukogu 2. ja 3. istungjärgul võttis rahvasaadik Kuzmin sõna ning kandis ülemnõukogule ette, kuidas toimub tema valimisringkonnas ülemnõukogu seaduste ja otsuste täitmine, millised raskused esinevad sel alal ning millised on tema valijate ettepanekud ja soovid. Selle kõige tõttu on loomulikult rahvasaadik Kuzmini autoreet oma valijate hulgas suur.

Samasuguseid näiteid võib tuua ka väga paljude kohalike nõukogude saadikute tööst. Näiteks Lihula rajooni Koonga külanõukogu eelmise koosseisu saadik J. Piirlaid oli aktiivseks võitlejaks oma valimisringkonnas külanõukogu otsuste täitmise eest. Koos sellega selgitas ta ka oma valijatele kõrgemalseisvate organite otsuseid. Nii näiteks ei saanud paljud tema valijad algul aru seadlusest loomade pidamise keelu kohta suurtes linnades. Rahvasaadik, teinud ennem küsimuse endale selgeks, selgitas seda oma valijatele. Samuti selgitas ta oma valijatele uut pensioniseadust ning teisi tähtsamaid seadusi ja otsuseid. Suurt tööd tegid Pärnu linnanõukogu saadikud oma valijatele uue pensioniseaduse selgitamisel. Rahvasaadikud Kreitsman, Vahe, Tammeorg, Einbaum jt. esinesid korduvalt sel teemal oma valijate ees ning tegid samuti selgitustööd vestluse kaudu valijatega.

Rahvasaadiku edukas töö oma valimisringkonnas eeldab rahvasaadiku tihedat sidet tema valimisringkonnas asuvate nõukogude organite, asutuste, ettevõtete ja organisatsioonidega. Näiteks paljud Eesti NSV Ülemnõukogu saadikud töötavad tihedas koostöös vastavate rajoonide täitevkomiteedega, võtavad osa rajooninõukogu istungjärgudest, külastavad oma valimisringkonnas asuvaid külanõukogusid ja kolhoose. Samuti talitavad paljud rajooninõukogude saadikud nende valimisringkonnas asuvate külanõukogude, kolhooside ja teiste ettevõtete ja asutuste suhtes. Tähelepanu tuleks aga juhtida veel ühele töövõttele, millest oli osaliselt

juttu eespool valijate avalduste ja ettepanekute lahendamise viiside juures. Nimelt on üheks väga otstarbekohaseks tööviisiks side ning koostöö erinevate nõukogude saadikute vahel, kelle valimisringkonnad langevad territoriaalselt ühte. Selle koostöö aluseks on asjaolu, et nende rahvasaadikute valijateks on ühed ja samad kodanikud. Näiteks on ühe kolhoosi territooriumilt valitud sageli üks rajooninõukogu saadik ning kaks-kolm külanõukogu saadikut. Oleks täiesti loomulik ja otstarbekohane, et need rahvasaadikud peaksid üksteisega oma saadikutegevuses tihedat sidet, kooskõlastaksid oma tegevuse partei ja valitsuse ning nõukogude otsuste elluviimise kindlustamisel oma valijate poolt, oleksid nõukogude organite tugipunktiks selles kolhoosis. Või võtame teise näite. Tallinna linnas on iga linnanõukogu saadiku valimisringkonna territooriumil üldreeglina kahe linnarajooninõukogu saadiku valimisringkonnad. Oleks jälle täiesti loomulik, kui linnanõukogu saadik peaks tihedat sidet nende kahe linnarajooninõukogu saadikuga ning ühiselt töötaksid valijate juhendite ja ettepanekute elluviimisel ning nõukogude otsuste täitmisel. Niisugust töömeetodit kasutavad juba nii mõnedki rahvasaadikud, kuid üldiselt on see veel vähe levinud. Kahtlemata oleks see aga otstarbekohane.

Rahvasaadiku üheks väga tähtsaks kohustuseks on regulaarselt aru anda oma valijatele nii oma tööst saadikuna kui ka vastava nõukogu tööst tervikuna. Selle kohustuse erilise tähtsuse tõttu on ta sisse võetud nii NSV Liidu kui liiduvabariikide konstitutsioonidesse. Nii on öeldud Eesti NSV Konstitutsiooni 113. paragrahvis: «Iga saadik on kohustatud oma tööst ja tööraha saadikute nõukogu tööst valijaile aru andma ja seaduses ettenähtud korras võib teda valijate enamiku otsusel igal ajal ära kutsuda.»

Tööraha saadikute nõukogud on meie ühiskonna poliitiliseks aluseks, täieõimulisteks riigivõimu-organiteks, kelle ees on vastutavad ja aruandekohustuslikud lõppkokkuvõttes kõik teised riigiorganid. Nõukogud ise koosnevad saadikutest, kes on otseselt valitavad rahva poolt, kogu oma tegevuses aruandekohustuslikud oma valijate ees ning valijate poolt igal ajal ärakutsutavad ja asendatavad. Neis printsiipides väljenduvad Nõukogude riigi kui kõrgema riigitiübi iseloomulikud jooned, tema lahutamatu side rahvahulkadega, see, et nõukogud on rahvahulkade kõige demokraatlikumateks ning autoriteetsemateks organiteks. Vastavalt sellele

on saadikute aruandekohusel väga oluline koht rahvahul-
kade kaasatõmbamisel riigivalitsemise töösse ning selle
mittetäitmine on nõukogude demokraatia põhimõtete tõsine
rikkumine, mis toob kaasa nõukogu sidemete nõrgenemise
rahvahulkadega, altpoolt tuleva kriitika ja kontrolli nõrge-
nemise nõukogude töös.

Muude nõukogu demokraatia küsimuste kõrval pööras
NLKP XX kongress ka sellele küsimusele suurt tähelepanu.
Nii märkis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees
K. J. Vorosilov oma kõnes kongressil: «Suur tähtsus nõu-
kogude ja elanikkonna sidemete tugevdamiseks on rahva-
saadikute aruannetel valijate ees. See on üks tähtsamaid
konstitutsiooni nõudeid, mildest real juhtudel kahjuks veel
kinni ei peeta . . .

Partei kohustab meid saavutama, et rahvasaadikud peak-
sid alalist sidet valijatega, annaksid neile regulaarset aru,
selgitaksid elanikkonnale nõukogu poolt vastuvõetavaid
otsuseid ja võtaksid aktiivselt osa nende elluviimisest.»¹

Tuleb märkida, et Eesti NSV kohalike nõukogude viimase
koosseisu saadikud täitsid oma kohustust valijatele aruand-
mise alal palju paremini kui eelnevate koosseisude saadi-
kud. Kui 1954. aastal andis oma valijatele aru ainult
28,2 protsenti vabariigi kohalike nõukogude saadikute üld-
arvust, siis 1955. aastal andis juba aru oma valijatele
82,4 protsenti ning 1956. aastal 89 protsenti kohalike nõu-
kogude saadikutest. Mõnevõrra vähem on aru andnud oma
valijatele Eesti NSV Ülemnõukogu saadikud. Ülesanne sei-
sab praegu selles, et kindlustada kõikide saadikute regu-
laarne aruandlus oma valijatele ning aruandekoosolekute
hea organisatsiooniline ettevalmistus ja läbiviimine.

Aruannete esitamisel ning aruandekoosolekute organiseerimisel on rahvasaadikud ning nõukogude täitevkomiteede
töötajad omandanud teatavad kogemused. Käsitaksimegi
allpool üldistatud kujul peamisi ning aktuaalsemaid organi-
satsioonilisi küsimusi rahvasaadikute aruandluse alal oma
valijatele.

Rahvasaadiku aruanne oma valijatele on kokkuvõtte rahva-
saadiku enda ja vastava nõukogu tööst möödunud perioodil,
mis esitatakse arutamiseks ja hindamiseks valijatele. Nime-
tatud tunnused eraldavad teda kõigist teistest rahvasaadiku
kohtumise ja sidepidamise vormidest oma valijatega.

¹ K. J. Vorosilov, Kõne NLKP XX kongressil, Tallinn, 1956,
lk. 14.

Rahvasaadiku aruande sisu ja vormi kohta ei saa teha mingeid ettekirjutusi ega koostada retsepte. Rahvasaadik ise määrab need aruande koostamisel vastavalt tehtud tööle, oma arvamusle ja võimetele. Peatuda tuleks siin ainult mõnedel kõige üldisematel ning praktikas esilekerkinud küsimustel.

Et rahvasaadikut abistada vastava nõukogu töö käsitlemisel oma aruandes, tuleb neid varustada vastavate materjalidega. Nii näiteks saavad kõik Eesti NSV Ülemnõukogu saadikud Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärkude stenogrammid. Peale selle on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium mõningal juhul koostanud nende jaoks ka informatsioone Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja rahvasaadikute tööst. Paljud kohalike nõukogude täitevkomiteed on koostanud rahvasaadikute jaoks informatsioone vastava nõukogu töö kohta möödunud perioodil. See on väga väärtuslik moodus ning peaks muutuma vabariigi kohalike nõukogude töös üldiseks. Olgu märgitud, et Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium oma 29. aprilli 1955. a. otsusega «Eesti NSV kohalike nõukogude saadikute aruandlusest oma valijatele» tegi täitevkomiteede otseseks kohustuseks varustada rahvasaadikuid aruannete koostamiseks vajalike materjalidega.

Rahvasaadikul võib vaja minna oma aruande koostamisel ka nõukogu ja tema täitevkomitee otsuste tekste, materjale nende täitmise kohta, nõukogu istungjärkude protokolle, kirjandust nõukogude töö kohta üldse jne. Rahvasaadikutele tuleb kindlustada, et nad saaksid nimetatud materjale täitevkomitees vabalt ning igal ajal kasutada. Täitevkomiteedes, kus on organiseeritud nn. saadikute toad, on selleks loodud loomulikult kõige paremad tingimused.

Kokkuvõtte tegemisel enda kui saadiku tööst kasutavad rahvasaadikud oma märkmeid. Suuremate kogemustega rahvasaadikud peavad selleks arvestust eri märkmikus või kaustikus, kuhu nad teevad regulaarselt sissekandeid valijate juhendite täitmise käigu, valijate vastuvõtu ning nende ettepanekute ja avalduste lahendamise, oma valimisringkonnas nõukogu ja tema täitevkomitee otsuste täitmise käigu, valijate ees aruannete ja ettekannetega esinemise ja muu oma saadikutegevuse kohta. See töövõte väärib laialdast levitamist rahvasaadikute hulgas. Ta mitte ainult ei võimalda teha oma töö kokkuvõtet, vaid ka töö käigus pidada arvestust oma töö ning valijate juhendite, ettepanekute, avalduste, nõukogu otsuste jne. täitmise üle.

Nõukogude tööd käsitlevas kirjanduses on avaldatud seisukoht, et oma aruande esimeses osas peab rahvasaadik käsitlema oma tööd, aruande teises osas vastava nõukogu tööd.¹ Niisuguseks ettekirjutuseks pole mingisugust alust. Materjali esitamine toimub nii, nagu rahvasaadik seda ise otstarbekohaseks peab. Olgu märgitud, et meie vabariigi nõukogude saadikute praktikas on esinenud tavaliselt just vastupidine materjali paigutus: rahvasaadikud on enamasti oma aruande esimeses osas käsitlenud nõukogu tegevust tervikuna ning seejärel rääkinud enda kui saadiku tööst.

Ehkki, nagu eespool korduvalt on rõhutatud, ei saa välja töötada šabloone rahvasaadikute aruannete jaoks, peame siiski püstitama ühe üldise nõude nende sisulise külje kohta. See oleks järgmine: rahvasaadiku aruanne peab olema nii nõukogu kui rahvasaadiku enda töö ajalik analüüs, kus on toodud saavutused, puudujäägid ja vead, teed töö edaspidiseks parandamiseks, ning mis on vahetult seotud rahvasaadiku valijate enda töö ja tegevusega. Aruannete üldine iseloom ning nende vähene sidumine antud valimisringkonna valijate igapäevase töö ja tegevusega oli vabariigis rahvasaadikute aruannete alal 1955. aastal üheks põhiliseks puuduseks ning sellest ei saadud täielikult üle ka 1956. aastal. Seepärast jääb see nõue aktuaalseks ka töörahva saadikute nõukogude käesoleva koosseisu töös.

Rahvasaadik esineb aruandega oma valijate ees. Valijad kuuluvad aga valimisringkonda, nagu me nägime, oma elukoha järgi. Seepärast tuleb valijate koosolekul rahvasaadikute aruanneteks läbi viia valijate elukoha järgi.

Nii nõukogude töö praktikas kui ka kirjanduses on üles kerkinud küsimus selle kohta, kas on võimalik rahvasaadikute aruandeid esitada ettevõtete ja asutuste kollektiivide koosolekutel. Mõnede brošüüride autorid peavad seda võimalikuks kõikides tingimustes.² Kooskõlas nõukogude valimissüsteemiga ning sellest tulenevale sideme vormile rahvasaadiku ja tema valijate vahel tuleb sellele küsimusele anda järgmine vastus: rahvasaadik võib esineda aruandega asutuse kollektiivi ees juhul, kui see kollektiiv koosneb tema valijatest. Näiteks esinevad Eesti NSV Ülemnõukogu ja rajooninõukogu saadikud aruannetega tihti kol-

¹ Vt. V. A. Nemtsev, Küla töörahva saadikute nõukogu, Tallinn, 1956, lk. 95.

² Vt. Г. Л. Котов и др., Отчеты депутатов местных Советов перед избирателями, lk. 9—10.

hooside ja sovhooside kollektiivide ees. See on võimalik seetõttu, et antud kolhoosi territoorium kuulub antud saadiku valimisringkonda ning kolhoosi liikmed elavad antud kolhoosi territooriumil, s. o. nende töö ja elukoht ühtuvad. Eesti NSV Ülemnõukogu Viljandi linnavalimisringkonna nr. 118 saadik D. Kuzmin on esinenud aruandega näiteks Viljandi Tikuvabriku töötajate ees. On see õige? Kahtlemata en, kuna tikuvabriku töölised elavad Viljandi linnas, Viljandi linna territoorium tervikuna kuulub aga rahvasaadik Kuzmini valimisringkonda ning seega tikuvabriku töölised vastavalt oma elukohale on tema valijateks. Ei saa aga näiteks Tallinna linnanõukogu saadik esineda aruandega Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku tööliste ja teenistujate ees, ehkki nimetatud vabrik asuks tema valimisringkonna territooriumil. Selle põhjuseks on asjaolu, et vineeri- ja mööblivabriku töölised ja teenistujad ei ela vabriku territooriumil ning asuvad seega väljaspool rahvasaadiku valimisringkonda ega ole tema valijateks. Seega vastus esitatud küsimusele tuleb anda alati vastavalt konkreetsetele asjaoludele, lähtudes ülalnäidatud üldistest põhimõtetest.

Ülaesitatust ei saa teha järeldust, nagu rahvasaadikud ei peaks esinema nende ettevõtete ja asutuste kollektiivide ees, mis asuvad nende valimisringkonna territooriumil ning mille töölised ja teenistujad ei ole nende valijad. Just vastupidi. Nagu vastaval kohal on näidatud, peavad rahvasaadikud nendele kollektiividele selgitama partei ja valitsuse ning nõukogu otsuseid ja kontrollima nende täitmist ning igati kaasa aitama nende tööle. Küsimus seisab ainult selles, et esinemised nende ettevõtete ja asutuste kollektiivide ees ei ole saadiku aruandeks oma valijatele koos kõigi sellest tulenevate järeldustega.

Vabariigis on välja kujunenud laialdane praktika organiseerida miime rahvasaadiku aruanne ühel ja samal koosolekul, samuti organiseeritakse tihti rahvasaadikute aruandeid mõnede teiste ürituste eel, eriti aga kolhoosi üldkoosolekute eel. Nimetatud viiside poolt kui ka vastu on terve rida asjaolusid, mida käesolevas brošüüris pole võimalik analüüsida. Kahtlemata tuleks aga igal juhul kinni pidada alljärgnevast nõudest: aruandekoosolek tuleks nii organiseerida, et rahvasaadikul oleks küllaldane aeg ja võimalus oma aruande esitamiseks ning valijail aruande igakülgseks ja asjalikuks läbiarutamiseks, oma arvamuste ja ettepanekute avaldamiseks ning rahvasaadikule juhendite andmiseks.

Tekib küsimus — kui tihti peab rahvasaadik oma valijatele aru andma. Seadusandlusega selle kohta normi kehtestatud ei ole. Üleliiduline aruandlus kohalike nõukogude töö kohta võtab aluseks, et iga kohaliku nõukogu saadik oleks andnud oma valijatele aru vähemalt üks kord aastas. Paljudel juhtudel on kohalikud nõukogud otsuse vastu võtnud saadikute aruandluse sageduse kohta, kusjuures enamikel juhtudel on selleks määratud vähemalt kaks korda aastas. Sagedasem aruannete esitamine ei oleks ostarbekohane. Peamine tähelepanu peab olema pööratud sellele, et aruandekoosolekud oleksid hästi ja põhjalikult ette valmistatud, et rahvasaadiku aruanne oleks suureks poliitiliseks sündmuseks valimisringkonnas ning tooks kaasa nõukogude töö edaspidise paranemise ning tema sidemete tugevnemise valijatega.

Otstarbekohane on organiseerida rahvasaadikute aruandeid oma valijatele peale muu ka pärast täitevkomitee aruannet oma tööst vastavale nõukogule. See otstarbekohasus väljendub eelkõige selles, et rahvasaadikute aruannete kaudu viiakse nõukogude töö tulemused ning tema parandamiseks vastuvõetud otsus arutamiseks ja seisukoha võtmiseks vahetult valijate ette. Sel juhul on ka rahvasaadikutel oma aruande koostamiseks kasutada üksikasjaline materjal nõukogu töö kohta. Enamik vabariigi kohalikest nõukogudest kasutab seda moodust. Vähem kasutatakse teist moodust, nimelt rahvasaadikute aruannete organiseerimist täitevkomitee aruande esitamise eel. Ka sel moodusel on oma väärtuslikud jooned. Nimelt on sel juhul täitevkomitee aruande arutamise ajaks nõukogu istungjärgul olemas valijate ettepanekud ja märkused nõukogu töö kohta ning rahvasaadikutele on antud valijate poolt rida uusi juhendeid, mida nõukogu oma edaspidises töös peab arvestama. See teeb kahtlemata täitevkomitee töö arutamise rahvasaadikute poolt palju konkreetsemaks ja asjalikumaks.

Rahvasaadiku aruandekoosoleku organiseerimine lasub põhiliselt täitevkomiteel. Siia kuulub eelkõige vastavate ruumide leidmine, valijatele aruandest teatamine jne. Tingimata on vajalik, et aruandekoosolekust võtaks osa täitevkomitee esindaja, külanõukogus aga külanõukogu esimees, tema asetäitja või sekretär. See on vajalik eelkõige selleks, et vastata üles kerkida võivatele küsimustele täitevkomitee töö kohta.

Ka Eesti NSV Ülemnõukogu saadikute aruandekoosole-

kute organiseerimisel osutavad kohalike nõukogude täitevkomiteed vajalikkude kaasabi. See nende kohustus on ette nähtud ka Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 22. detsembri 1955. a. otsuses.

Linnades ja alevites on aktuaalseks küsimuseks see, et rahvasaadikute aruandekoosolekute organiseerimisest võtaksid osa ka nende ettevõtete ja asutuste kollektiivid, kes vastava rahvasaadiku kandidatuuri üles seadsid. Kuna sellel küsimusel on põhimõtteline tähtsus, siis peatume temal natuke lähemalt. Vastavalt kehtivale valimiste korrale valivad valijad saadiku oma elukoha järgi. Saadikukandidaatide ülesseadmine toimub aga töörahva ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute ning töötajate üldkoosolekute poolt tootmisüksuste (ettevõtete, asutuste, kolhooside, sovhooside) järgi. Linnades ja alevites real juhtudel vastav ettevõtte või asutus selle valimisringkonna territooriumil ise ei asugi. Käesoleva brošüüri autori arvates tuleneks ülalöeldust see, et saadikukandidaadi ülesseadnud töötajate kollektiiv jääks ka pärast valimisi teatavasse sidemesse nii rahvasaadikuga kui valijatega, kandes mõningas mõttes vastutust tema poolt ülesseatud ning saadikuks valitud kandidaadi eest valijate ees ning abistades rahvasaadikut tema töös. Selle sideme üheks vormiks peale muude võiks ollagi see, et saadikukandidaadi ülesseadnud töötajate kollektiiv aitaks organiseerida oma agitaatorite jne. kaudu rahvasaadiku aruandekoosolekut. Eriti aktuaalne on see just linnades ja alevites, kus aruandekoosolekute organiseerimisel on suuremaid raskusi kui maakohtades. Saadikukandidaadi ülesseadnud ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi esindaja peaks tingimata osa võtma ka vastava rahvasaadiku aruandekoosolekust. Vabariigi praktikas esineb ülalnäidatud töövormi väga vähe. Mainida võiks, et näiteks Tallinnas on kasutatud mõningatel juhtudel vastavate ettevõtete ja asutuste agitkollektiivide abi rahvasaadikute aruandekoosolekute läbiviimisel. Ülalnäidatud töövõtted väärisksid aga nõukogude praktikas kasutusele võtmist.

Rahvasaadiku aruandekoosoleku läbiviimise kord sarnaneb üldiselt hariliku koosoleku läbiviimise korraga. Ehkki ka siin on rida küsimusi, kus väljakujunenud praktika on mitmesugune ning vajaks seetõttu üldistamist, nimetaksime siiski ainult kahte tähtsamat küsimust.

Praegu vabariigis väljakujunenud praktika järgi aruandekoosolekul rahvasaadiku tegevusele hinnangut ei anta ega

mingisugust otsust vastu ei võeta. Rahvasaadiku tegevuse hinnanguks on ainult üksikute valijate sõnavõttud. See praktika ei ole päris õige. Aruandekoosolekul tuleks tingimata välja selgitada valijate kollektiivne arvamus rahvasaadiku töö kohta. Selles võib näidata puudused rahvasaadiku tegevuses või anda otsene hinnang. Olgu märgitud, et teistes liiduvabariikides väljakujunenud praktika järgi antakse aruandva rahvasaadiku tegevusele valijate poolt hinnang ja võetakse vastu vastav otsus. See tõstaks kahtlemata valijate aktiivsust ning rahvasaadiku vastutustunnet oma valijate ees.

Teiseks tuleks igal aruandekoosolekul tingimata arutada rahvasaadikule juhendite andmise küsimust, ning need ka kollektiivse otsusena vastu võtta. Selle vajadus on põhjendatud eespool, kus käsitleti tööd valijate juhenditega.

Nagu kõigest käesolevas brošüüris esitatust nähtub, on rahvasaadiku tegevuse vormid väga laiaulatuslikud ning mitmekesised. Osa neist tuleneb seaduslike aktidega kehtestatud normidest, osa on nõukogude tööpraktikas välja kujunenud ning üldise tähtsuse omandanud, mõnes küsimuses on see praktika kujunemas. Seejuures ei saa jätta tähelepanu juhtimata järgmisele asjaolule. Nõukogude töös üldse ning rahvasaadikute tegevuses eriti ei ole ega saagi olla niisuguseid tegevusvorme või töövõtteid, mis valmis šabloonide või retseptidena oleksid suutelised lahendama kõik üleskerkivad küsimused ning oleksid ühteviisi kõlblikud kõikides olukordades. Meie tuhandepalgeline ning üha arenen nõukogude tegelikkus tõstab meie ette pidevalt uusi ülesandeid ja loob uusi olukordi. Seepärast tuleb igas konkreetses olukorras rakendada väljakujunenud tegevusvorme mitte muutumatute šabloonidena, vaid loovalt; otsida ja leida igas konkreetses olukorras alati kõige parem ja efektiivsem tegevusviis edu saavutamiseks, lähtudes sealjuures nõukogude demokraatia põhiprintsiipidest ning nõukogude võimu poolt kehtestatud seadustest. Nõukogude ning rahvasaadikute iga tegevusvormi eesmärgiks jääb alati ülesanne: igati arendada töötavate hulkade loovat initsiatiivi ja aktiivsust, süvendada nende peremehetunnet oma sotsialistliku riigi valitsemisel, kindlustada nende pidev ja otsustav osavõtt riigivalitsemise tööst ning selle alusel kommunismi ehitamise konkreetsete küsimuste õige ja kiire lahendamine.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
I. Rahvasaadiku osavõtt nõukogu istungjärkudest	5
II. Rahvasaadiku töö nõukogu poolt moodustatud organites	20
III. Rahvasaadiku tegevus sidemepidamisel oma valijatega	32

СИЛЬВЕТ ЭРКИ ПЕТРОВИЧ
ОСНОВНЫЕ ФОРМЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕПУТАТА
На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja H. Seping
Tehniline toimetaja M. Aardma
Korrektorid O. Sepp ja L. Visnap

Ladumisele antud 4. IX 1957. Trükkimisele antud 8. X 1957. Paber
54×84, 1/16. Trükipoognaid 3,5. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 2,87. Arvutuspoognaid 3,26. Trükiarv 2000.
MB-00260. Tell. nr. 2847.

Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.

Hind 60 kop.
1—14

60 kop.

A-21779

..

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00601566 5